گفتوگۆیەک لەگەڵ شەهریار لە ڕادیۆی هەمسەدا (هاودەنگ).. مەنسور حکمەت

وەرگێڕانی بۆ کوردی: کاوە عومەر

دەقی نوسراو

شەهریار: بەڕێز مەنسور حیکمەت، سڵاوت لێدەکەم و زۆر سوپاس بۆ میهرەبانیت و قبوڵکردنی بانگهێشتنامەکەمان بۆ چاوپێکەوتن.
مەنسور حیکمەت: زۆر سوپاس. سوپاس بۆ بانگهێشتکردنم.

شەهریار: تکایە. هەروەک هەموو گوێگرانمان دەزانن کاک مەنسوور حیکمەت یەکێک لە تیۆریست و ئایدۆلۆژیستەکانی چەپی سیاسی ئێرانە و ئەمڕۆش بەدەر لە مەسەلە حیزبی و تەشکیلاتی و ڕێکخراوەییەکانیان، لەگەڵ کاک حیکمەت لە پرسگەلێکی دیکەدا، لەوانەش مێژوو، فەلسەفە، پرسیارمان هەیە ، هونەر، ڕۆشنبیری، و ئەدەب. ئەمە دەبێت و بە دڵنیاییەوە گوێگرانی ئازیزمانیش کاتیان دەبێت بۆ بەشداریکردن لەم چاوپێکەوتنەدا.

یەکەم پرسیارم بۆ تۆ کاک مەنسور حیکمەت ئەمەیە؛ ئەگەر مەنسوور حیکمەت نەبوایە بە ئایدۆلۆژیستێکی سیاسی و ڕێکخەری حیزب چی دەبوو؟ ئایا تۆ شاعیر دەبوویت؟ ئایا تۆ ڕۆمانووس دەبیت؟ ئایا تۆ ڕەخنەگری ئەدەبی دەبیت؟ ئایا مێژوونووس دەبوو یان فەیلەسوف؟

مەنسور حیکمەت: ئەوەی من دەمویستم و حەزم دەکرد ببومایە بەچی، یەک باسە و ژیانم بە چ ئاراستەیەکدا دەڕۆیشت، ئەگەر ئەو مەرجانە نەبوونایە، باسێکی دیکەیە. لەڕووی بابەتییەوە ئەگەر شۆڕشی ئێران ڕووی نەدایە و ئەمەش لە نزیکەی ڕووداوە سیاسییەکانی ئێراندا نەبوینایە، ڕەنگە من کارێکی زانکۆییم هەبوایە و ڕەنگە لە زانکۆیەکی ئەورووپا وانەی ئابووری بوتایەتەوە. ئەمە ئەگەرێک بوو کە خەریک بوو نامێنێت. بەڵام من چیم دەویست؟ بەرژەوەندییەکان تەنیا تاکەکەسییە و شتەکە کە دواتر لە مندا گەشەی کرد، پێموایە پێش هەموو شتێک بەدوای مۆسیقادا دەگەڕام.

شەهریار: سەلیقەت بۆ موزیک یان شارەزایت لە مۆسیقا، ئایا لە ڕووی

سۆزدارییەوە مەیلی ئەوەت هەبووە یان لە ڕاستیدا بەهۆی ئەو پێگەیەوە بوو کە مۆسیقا لە جیهانی ئەمڕۆدا وەک هونەرێک هەیەتی؟

مەنسور حیکمەت: من ئەوەندە بە ئاگاییەوە بیرم لەم بابەتە نەکردۆتەوە. بەچوونی من ئەوەیە کە لانیکەم لە نێو بوارە هونەرییە جیاوازەکاندا، لە نێو پراکتیزە هونەرییە جیاوازەکانی ناو کۆمەڵگادا، مۆسیقا ئەو شتە بوو کە زۆرترین کاریگەری لەسەر من هەبوو و منیش بە شێوەیەکی شەخسیی ئەوە سەرنجی ڕاکێشام.

هەروەها ئێمە سەر بە نەوەیەک بووین، منیش بە شەخسی سەر بە قۆناغێک و فۆرمێکی دیاریکراوی کولتوور بووم، کە هاوکات بوو لەگەڵ شۆڕشێکی مۆسیقی لە ئەوروپا. ساڵانی شەستەکان و حەفتاکان هاوکات بوو لەگەڵ سەرهەڵدانی مۆسیقای ڕۆک و پۆپ و بە جۆرێک بلوز لە ئاستێکی فراواندا لە نێو گەنجانی ئەو قۆناغەدا و ئەم کاریگەرییەشی هەندە لەسەر من هەبوو کە سی ساڵ لەمەوبەر بووم بە(هەواداری)Fanی تیپە پۆپەکان.و ڕۆکەکان وە کاریگەرییەکەی بەم شێوەیە بوو لەسەر کەسێک کە ڕووبەڕووی ئەم دیاردەیە دەبێتەوە، ئەو حەزی لێیە. هەرگیز دانەنیشتم بە ئەوەی مۆسیقا وەک هونەرێک بخوێنمەوە، لانیکەم بنەما تیۆرییەکانی. لە ڕووی جۆر و تیۆری مۆسیقای باشەوە، شتێک دەزانم، بەڵام بەو شێوەیە بەدوای مێژووی مۆسیقادا نەکەوتووم، بەڵام مۆسیقای پۆپ و ڕۆکی ڕۆژئاوایی دەزانم، تا ڕادەیەک مۆسیقای بلوز دەزانم، حەزەکانیشم وا بووە بەجۆرێک کە دەچم بە گیتار یان فلوتەوە بەدوایاندا بگەڕێم

ئەمەیە کە دە یان دوانزە ساڵ لەمەوبەر زۆرم پێ خۆش بوو بیکەم. بەو مانایە نییە کە مرۆڤ بتوانێت ببێتە مۆسیقاژەنێکی باش. بەڵام من پێم خۆش بوو و ئەگەر بەبێ گوێدانە هەر پرسێکی سیاسی سەیری ژیان بکەم، ڕەنگە ئەوەی بەدوایدا دەگەڕام هەمان مۆسیقای ساڵانی حەفتاکان بێت، بلوز و ڕۆک، کە سەردەمی ئێمەی بە هەموو جیهاندا برد.

شەهریار: بە لەبەرچاوگرتنی ئەو سەردەمە و دیدگای ئەمڕۆت، کاریگەریی کۆمەڵایەتی مۆسیقای مۆدێرن یان ڕۆک و بلوز لە ڕاستیەقینەدا چۆن دەبینیت؟ ئایا پێت وابوو ئەگەر ئەم ئمیمکانیەتەتان بۆ بڕەخسایە، تۆ وەک موزیکژەنێکی پرۆفیشناڵ یان ئاوازدانەرێکی پرۆفیشناڵ دەچوویتە ناو گۆڕەپانی مۆسیقا، بەو بیرکردنەوە فەلسەفی و سیاسی و کۆمەڵایەتییەی کە ئەمڕۆ هەتە، بە

هەمان شێوە و لەگەڵیدا هەوڵت دەدا بە هەمان بیرکردنەوەوە سەیری مۆسیقا بکەیت؟

مەنسوور حیکمەت: نەخێر بە هیچ شێوەیەک نا! چونکە پرسیارەکەت ئەوە بوو، ئەگەر من بەدوای سیاسەتدا نەگەڕام و سیاسەت بەسەر ئێمەدا نەهاتبایە چی ڕووی دەدا، بۆیە وەڵامی ئەم پرسیارەی ئێوەم دایەوە.

بەڕای من سیاسەت سیاسەتە و ئەگەر کەسێک بیەوێت سیاسەت بکات وبەشداری لە سیاسەتدا بکات، پێویستە بچێتە ناو هەمان بارودۆخەوە کە ئێمەڕۆشتینە ناوی. واتە بچێتە ناو خەباتی سیاسی، بچێتە ناو ڕێکخستنەوە، بچێتە ناو هۆشیارییەوە، بچێتە ناو خەباتی حزبی و بەشداری بزووتنەوەی سیاسی بکەن. ئەگەر موزیکژەنێکی سیاسی بێت، بەڕای من هێشتا بەڕادەی پێویست سیاسی نییە. مەگەر بە ئاگادارییەوە بەشداری لە بزووتنەوەیەکدا نەکات. من لەگەڵ ڕاکێشانی سەرەکی هونەر بەرەو سیاسەت و ئەو دیاردەیەی کە پێی دەوترێت هونەری پابەند یان بەناو هونەری سیاسی، کە لە ئێران لە هەموو هونەرمەندێک چاوەڕوان دەکرێت هونەرمەندێکی پابەند و خەباتکار بێت. بەڕای من هونەر و مۆسیقا بەتایبەت مۆسیقا مۆسیقایە، سیاسەتیش سیاسەتە! من تێدەگەم مرۆڤ موزیکژەنێکی بەناوبانگ و کاریگەرە و دەتوانێت بە هونەرەکەی تێڕوانینی سیاسی خۆی فراوانتر بکات و یارمەتی ئەو بزووتنەوەیە بدات کە خۆی بە سەر بە خۆی دەزانێت، بەڵام خودی مۆسیقاکە، خودی بەدەستەوەگرتنی سازێک، و ژەنینی ئاوازێک و دانانی ئاوازێک سیاسیکردنێکی پێشڕەوانەی تێیدا نییە.

شەهریار: لەم ڕوانگەیەوە دەگەمە ئەو دەرئەنجامەی کە ئێوە سیاسەت و هونەر لەیەکتر جیا دەکەنەوە، ئایا ئەوە ڕاست نییە؟

مەنسوور حیکمەت: بە پێچەوانەوە! سیاسەت و هونەر لەیەک جیا ناکەمەوە. بەڕای من هونەر پێگەیەکی سیاسیش لە کۆمەڵگادا هەیە. من بە جیا باس ناکەم، بەڵکو بە مانایەکی دیاریکراو، کایەی سیاسەت. سەیرکە، ئەگەر کەسێک بیەوێت لە باشووری ئەفریقا بەرەنگاریی ئاپارتایدی ڕەگەزی ببێتەوە، بەبێ گوێدانە ئەوەی کە چ هونەرێک دەزانێت، یان چ میتۆدێکی هەیە بۆ دەربڕینی هەست و سۆزەکانی لە کۆمەڵگادا، یان چۆن بژێوی ژیانی خۆی پەیدا دەکات، دواجار پابەندە بە بەشداریکردن لە -بزووتنەوەی دژی ئاپارتایدا. ناکرێ بگوترێ تۆ بڕۆ پێشەوە و خەباتی سیاسی-حیزبی خۆت بکە و من لێرەوە، لە دوورەوە گۆرانیت بۆ دەڵێم! دەزانم مۆسیقا ڕۆڵی هەیە و وەک هەر

لایەنێکی تری بزووتنەوە و کارلێکی ئینسانی، لە بزووتنەوەی سیاسیشدا جێگەی خۆی دەدۆزێتەوە. بەڵام ئەمە قبوڵ کراونییە کە من، بە زانینی ئەوەی کە دواجار خەباتی سیاسی و لە هەندێک ڕەهەندیشدا تەنانەت سەربازییە، پێویستە بزووتنەوەی سیاسی بچێت بە ڕووخاندنی حکومەتەکان، هێزەکان لە سەر ڕێگای خۆی دروبخاتەوە بە ئەوەی بە ئامانجەکەی بگات ، با سەرەتا بەهێمنی و لەلای خۆمەوە بڕیار لەوە بدەم من لە ڕێگەی شیعرەکانمەوە یان لە ڕێگەی ئەو ئالەتەی کە دەیژەنیم بەشداری ئەم بزووتنەوەیە دەکەم! دەبێت بچیتە بزووتنەوەی سیاسی و بەشداری تێدا بکەیت، دەبێت ببیتە ئەندام و بەشداری تێدا بکەیت، دەبێت کاری قورس بکەیت. کارێکی زۆر قورستر و دژوارە، بە بڕوای من، دەستپێکردنی بزووتنەوەیەکی سیاسی-حیزبی کە بتوانێت خەڵک یەکبخات، خەڵک بهێنێتە مەیدان، ئەرکێکی زۆر قورسترە لە نووسینی شانۆگەرییەکی سیاسی یان دانانی کۆنسێرتێک کە ئەم بیرکردنەوانە هەندێک جار دەردە بەران.

شەهریار: بە بۆچونی تۆ ئایا کاریگەری کارێکی هونەری لەسەر ڕواڵەت بەرهەمدار کردنی هزر و ڕێنماییکردنی ئەو هزرە بە ئاراستەی بەناو پێشکەوتنی هۆشیاری ئازادی (بە گوتەی هیگڵ)، ئایا هیچ دژایەتییەک هەیە لەگەڵ ئەوەی کە ئەمە لەگەڵ بەرهەمە هونەرییەکان وەک وبزوتنەوەگەلێک، کارگەلێک کە دەتوانن ئاراستەی سیاسی بە ڕەوتە کۆمەڵایەتییەکان بدەن؟ ئایا ئەمانە دژ بە یەکن؟

مەنسوور حیکمەت: هیچ دژایەتییەک نییە. سەیرکە لە م نێوەدا شتێک هەیە کە پێم وایە لە مێشکی تێداشدا هەیە و کەن لەپەیوەند بەوەوە قسەم نەکردووە و ئەویش تاکی هونەرمەندە. لەوانەیە هونەرمەندێکتان هەبێت کە کۆمۆنیست یان فاشیست یان لیبراڵ بێت و لە ئەنجامدا هونەرەکەی بخاتە خزمەت ئەو بزووتنەوەیەی کە سەر بە خۆیەتی. ئەمە یەکێکە لەو ڕێگایانەی کە ڕەنگە باسی سروشتی سیاسی هونەر بکەین. ئەوەی بە نموونە شاعیرێکی دیاریکراو سروودێکی دیاریکراوی نووسیوە و ئەم سروودە کەوتۆتە سەر زمانی هەندێک جەنگاوەر کە بەشداری شەڕێکیان دەکرد، ئەم تێڕوانینە تێڕوانینێکی سنووردارە بە پەیوەندی نێوان هونەر و سیاسەت. کە ئەم هونەرە لە ڕێگەی کەناڵی کەسی پەیوەندیدارەوە دەچێتە پاڵ سیاسەتەوە. ئەم پەیوەندییە سنووردارە، چونکە یەکەم ئەرکی بزووتنەوەیەکی سیاسی، گۆرانی گوتن و نووسینی شیعر یان ئامادەکردنی شانۆنامە نییە. بەزۆری ئەرکی یەکەمی بزووتنەوەیەکی سیاسی ئەوەیە کە بچێت و ڕاستەوخۆ دروشم و ئامانجەکانی بە جەماوەری خەڵک بڵێت و بە ئەو بەشەی کۆمەڵگە کە حەزی لێیە و هەوڵەکانیشی قەناعەت پێکردن و یەکخستنیانە، بە

تێپەڕاندنی ئەو پرش وبڵاویانەی کە لە ناویاندا هەیە و هتد. لە ئەنجامدا بە بڕوای من کەس ناتوانێت بێت و بە سادەیی بڵێت هونەر یان فۆرمەکانی هونەر یان دەربڕینی هونەری دەتوانن لە سیاسەتدا ڕۆڵ بگێڕن و بڵێن هونەر خۆی ڕاستەوخۆ وەسیلەیەکە بۆ خۆدەربڕینی سیاسی و پێویستە بچێت لەم کارەدا کار بکات ڕێگا.ئەنجامی دوو برا کە گەورە دەبن، ئەگەر یەکێکیان بچێتە سەر کاری حزبی، ئەوی تریان دەڵێت، باشە، تۆ بڕۆ بۆ کاری حزبی، منیش بەدوای پیشەی هونەریدا دەگەڕێم، و هەردووکمان خزمەتکردنی هەمان ئامانج دەکەین. بزووتنەوەیەکی سیاسی سیاسییە، بزووتنەوەیەکی سیاسییە کە دەبێت لەوە تێبگات کە کام فۆرمی هونەری خزمەتی دەکات. من ئەم مانا سنووردارەی پەیوەندی هونەر و سیاسەت قبوڵ ناکەم، واتە ئەم بەناو لەخۆشبوونە لە خزمەتی سەربازی بە شاعیران و نووسەران نادەم، کە لەبەر ئەوەی ئێمە شیعر دەنووسین و خوێندەوارین و فیلم دروست دەکەین، ڕێگەمان پێدەدرێت بە بەشداریکردن لە خۆپیشاندان و مانگرتن و پەناگرتن، لە وقسەوباسی چوار ڕیانی بازاڕدا، پێویستە لە بەشداریکردن لە بەشدار بوون لە کۆڕو کۆبوونەوەکاندا بەبەری بین، چونکە کاری ئەدەبی دەکەین. بۆ نموونە کەسێک کە زۆرانبازێکی بەناوبانگە و دەڵێت تەنها لەبەر ئەوەی زۆرانبازێکی بەناوبانگم و خەڵک دەزانن کە من ئەندامی بەرەی نیشتمانیم، خزمەتی خۆمم کردووە. باشە بەرەی نیشتمانی دەیخاتە تەنیشت هەڵسوڕاوەکانی تری خۆیەوە و دەبینێت ڕۆڵی چەند گەورەیە. بەهەر حاڵ دەمەوێت بڵێم ئەمە لایەنێکی سنووردارە و نابێت قبوڵ بکرێت. پەیوەندی نێوان هونەر و سیاسەت فراوانتر و قووڵترە و بە جۆرێک لە جۆرەکان ناگایانەترە. هەموو هونەرێک ملکەچی بارودۆخی سیاسی سەردەمی خۆیەتی، فۆرمەکانی دەربڕینی ملکەچی بارودۆخی سیاسی ئەو سەردەمەن، ئەو ناوەڕۆک و تەوەرانەی دەچنە ناو ئەو فۆرمە هونەریانە ملکەچی سیاسەتن و لەو لاشەوە کاریگەری لەسەر جەماوەری خەڵک، عەقڵیەتی گشتی دادەنێت. ئەگەر باس لە موزیک و ئەدەب و شیعر و فیلمسازی و هتد بکەین و پێگەی سیاسەت تیایدا، دەتوانین بە وردی قسە بکەین و پێکەوە کاریگەریی یەکتری ئەمانە لەسەر یەکتر ببینین. دیارە لە سەردەمی ڕووخانی بلۆکی ڕۆژهەڵات و بەناو کۆتایی کۆمۆنیزمدا، من شاهیدی زۆر بزووتنەوە بووم کە کۆمەڵگەی هونەری دژی چەپ ئەنجامیاندا و پێموانییە کەس بە ئاگاییەوە بە خۆی بڵێت کە دەبێ ئەمە بەرنامەیەکی دژە کۆمۆنیست دروست بکەن، شیعرێکی دژە کۆمۆنیست بنووسن، یان ڕۆمانێکی دژە کۆمۆنیست بنووسن. هەمووان ڕەنگدانەوەی کەشوهەوای سەردەمی خۆیان بوون، ڕەنگدانەوەی کەشوهەوای سەرکەوتنی بازاڕ بوون. هەندێ جار، ئەوانەی دژ بە ڕەوتەکە قسەیان دەکرد،

هەوڵەکانی چەپی کۆمەڵگاشیان بە تەسلیم نەبوون دەگەڕایەوە، بەڵام ئەمە جیاوازە، بینینی پەیوەندی نێوان سەرخانی فکری و هونەریی کۆمەڵگە و سیاسەت جیاوازە لە بینینی چالاکی ڕۆژانەی شاعیرێک یان سینەماکارێک.

بەڵای من ئەمەی دووهەمیان زۆر ڕەوا نییە. ئاواتی ئەوە کە دەیەوێت لە ڕێگەی شیعر و ئەدەب و سینەما و پەیکەرسازییەوە بەشداری بزووتنەوەی دژە ئاپارتاید بکات. هەموو کەسێک بۆی هەیە هەر کارێک بکات، بەڵام بەڵای من بزووتنەوەی دژە ئاپارتاید لە بنەڕەتدا بزووتنەوەیەکی سیاسییە، بزووتنەوەی کۆمۆنیستی لە بنەڕەتدا بزووتنەوەیەکی سیاسییە و بە دڵنیاییەوە پەیوەستی بە پەیکەرتاش و شاعیر هەیە. بەڵام ئەمە ئەو پەیوەندییە نییە کە شیعر و پەیکەرسازی لەگەڵ کۆمۆنیزم لە کۆمەڵگادا هەیانە.

شەهریار: کاک حیکمەت بۆچی مرۆڤ هەڵگری سیاسەت دەبێت؟ چی پاڵنەرێکە هەیە بە ئەوەی مرۆڤ هەڵگری سیاسەت بکات؟

مەنسور حیکمەت: پێموایە هەوڵدان بۆ گۆڕینی ئەوەی دەیبینێت. مرۆڤ شتێکی نایەوێت و حەزی لە شتێک نییە و دەیەوێت بیگۆڕێت، هەر زوو تێدەگات کە ئەم گۆڕانکارییە ڕووبەڕووی بەرگری ئەو دامەزراوانە دەبێتەوە کە لە بنەڕەتدا پەیوەندییان بە دەسەڵاتەوە هەیە، ڕووبەڕووی دامەزراوە دەوڵەتییەکان دەبێتەوە، ڕووبەڕووی یاساکان دەبێتەوە، ڕووبەڕووی سوپاکان دەبێتەوە، ڕووبەڕووی بیروباوەڕەکان دەبێتەوە.وە پێی وایە بۆ ئەوەی گۆڕین، پێویستە بچێتە ناو پرۆسەیەکی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم دیاردانەوە، کە لە بنەڕەتدا شەڕێکە لەسەر هەبوونی دەسەڵاتی قسەکردن و کارکردن لە کۆمەڵگادا، کە دواجار سیاسییە. مرۆڤ دەچێتە ناو سیاسەتەوە چونکە دەیەوێت دۆخی وڵاتەکەی بگۆڕێت.

شەهریار: باشە لێرەوە گەشتینە جێگایەک ئەو مەسەلەیەی کە بە شێوەیەک جێگای سەرنجی منە. پرسیارەکەم بەم شێوەیە دەکەم. ئەگەر سەیری مەسەلەی دەسەڵات و دەستڕاگەیشتن بەدەسەڵات بکەین، بەمان دەردەکەوێت کە ئەمە هەمیشە کێشەیەک بووە لە بواری سیاسەتدا هەروەها کێشەیەک بووە لە بواری بیرکردنەوە و فەلسەفەدا. ئەمەش بەو مانایەیە کە ئەم پرسە چ لە لایەنی کردەیی و چ لە لایەنە عەقڵی و تیۆرییەکەیەوە، بە ئاماجی دابینکردنی ئەگەرەکانی گەیشتن بە خود بووە. لە فەلسەفەی یۆنانی کۆنەوە تا دواین و بەنرخترین بیرمەندەکانی سەردەمی هاوچەرخ، بێگومان بە بۆچوونی من نیچە. پێت

وایە گەیشتن بە هێزی سروشتی و ناوەوەی مرۆق یان پاڵنەرێکی بەدەست هێنراوە؟

مەنسور حیکمەت: تێناگەم، مەبەستم ئەوەیە، وتم بە بۆچوونی من ڕوونە کە دەسەڵات دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە، بەم مانایە سروشتی نییە. ئەگەر کۆمەڵگا لە دەرەوەی سروشتی مرۆق پێناسە بکەین، هەموو پرسی دەسەڵات دیاردەیەکە مرۆق ڕووبەڕووی دەبێتەوە و لێی تێدەگات. بەڵام وەک بوونەوەرێکی سروشتی، وەک بوونەوەرێکی بەناو سەر بە سروشت، بیر لە دەسەڵات دەکاتەوە؟ ئەمە پرسیارێکی گریمانەییە. هەریەکێک لە ئێمە کە چاومان دەکەینەوە، هەر لە سەرەتاوە لە دامەزراوەی بنەماڵە، لە کۆمەڵگا و لە قوتابخانە، ڕووبەڕووی پرسی دەسەڵات دەبینەوە و کە ئەم دەسەڵاتە، هەبوونی، وەرگرتن یان ئینکاری لە کەسێک یان بەرەنگاربوونەوەی دەبێت بەشێک لە ژیانمان و ئەوەی کە دڵخۆش بین یان نا، مرۆقی بەدبەختین، سەرکەوتوو بین یان سەرکەوتوو نەبووین، بەندە بەوەوە کە ئەم دەسەڵاتە چیمان لەگەڵ دەکات و چیمان لەگەڵ ئەم دەسەڵاتە دەکەین. ئەمە لە نەزمێکدا لەدایک بووین کە پێش ئێمە بوونی هەبووە، ئەگەر نەمانەوێت و بمانەوێت تێکی بدەین، پێویستمان بە هێز هەیە. مەبەستم هێز لە ڕەهەندی سیاسی وشەکەدایە. لە ئەنجامدا دەسەڵات، ئۆتۆتیتەی دەسەڵاتی بڕیاردان، سەروەری، ئەمانە دیاردەن کە زۆر بە خێرایی لە مێشکماندا چەسپاون، زۆر زووتر لەوەی هەموومان بیری لێدەکەینەوە. واتە بەڵێ لە دونیادا دەسەڵات هەیە، بەرز و نزمە، یان لەگەڵیدا بنیات دەنێیت یان دژی دەوەستیتەوە و دەیگۆڕیت یان دەستکاری دەکەیت. بەڵام ژیانت بەو فەرمانە دیاری دەکرێت کە پێش تۆ بووە و کاردانەوەت بەرامبەری. ئەمە بە خۆمان لە دۆڵ و گردەکاندا دەلەوەڕێین. شتێک هەیە، بینایەک کە دەبێت تێیدا بژین. ئەگەر پێمان خۆش نەبوو، دەبێت بیگۆڕین، ئەگەر بمانەوێت بیگۆڕین، بەرەنگاری دەبێتەوە، تەنانەت ڕەنگە بیانەوێت بێدەنگمان بکەن، ئەم هەوڵە بۆ گۆڕینی جیهان لە هەندێک شوێن و لە هەندێک کاتدا مەترسی لەسەر ژیان دروست دەکات. دەسەڵات دەستبەجێ بۆ ئەمە دێتە پێشەوە و هەماکەیشی مەقولەی دەوڵەتە. جگە لەوەش با ئەو ڕاستییە پشتگوێ بخەین کە دەسەڵاتی باوکسالاری، خێزان، ئۆتۆریتەی فکری ، سیاسی و ڕۆحی، نۆرم، بیروباوەڕ، نەریت، ئایینەکان، هەریەکەیان بە گشتی ڕێگان بۆ بەسەردا سەپاندنی فەرمانەکانی ڕابردوو و نەزمی ڕابردوو و نەزمی ئێستا بۆ کەسانێکی نوێ کە لەدایک دەبن.تا سەپاندنی بەسەرئەوانەدا. توانایی بەو مانایە بیرکەمەوە، چ دەستکەوتێک بەدەست هێنراو بێت یان چەند سروشتی، هەر لە لەدایکبوونەوە لەگەڵیدا ئاشنادەبین.

شەهریار: بەڵام هەر ئەم شێوە سروشتییە هەندێک جار بەو شێوەیە لێکدەدرێتەوە کە دەکرێت سروشتی مرۆڤیش بێت. واتە بۆ نموونە ئەوەی دوو منداڵی بچووک کە لە باخچەی ساوایان پێکەوە یاری دەکەن و ڕۆژەکانیان پێکەوە بەسەر دەبەن. ئەوان بە بێ هیچ وشیارییەکیان لە دەوروبەریان، واتە وەک ئەمەی گەورەکان نە هەست بەو فشارە کۆمەڵایەتییە دەکەن و نە فشاری ئەوەی کە پێی دەوترێت خێزان هەست پێدەکەن و بەڕێکەوت ڕووبەڕووی خۆشەویستییەکی زۆر دەبنەوە لەلایەن دایک و باوکی خۆیان و دایک و باوکی باخچەی ساوایانەوە. بەڵام کاتێک ئەم دوو منداڵە دەنێ پێشەوە بە لای بەناو کۆڕستێیەکی یاری، یان تەنانەت یارییەکیش نایەتە پێشەوە، و لەگەڵ یەکتردا گاڵتە و گەپ دەکەن، هەندێک جار دەبینیت یەکێکیان هێزی خۆی بەرامبەر ئەویتر بەکاردەهێنێت.

مەنسور حیکمەت: لە هێزی جەستەیی خۆی!

شەهریار: بەڵێ لە هێزی جەستەیی خۆی و لە هەمان کاتدا دەیەوێت بە شێوەیەک دەسەڵاتی فیکری و دەروونی خۆی لە جیهانی منداڵیدا مومارەسە بکات. ئایا بە ڕاستی تۆ ئەمە بە بەدەستهێنان دەزانیت؟

مەنسوور حیکمەت: پێموایە ئەمە بەشێکە لە مەقولەی خۆچاکردن و “خۆ”پاراستنی و بەرگریکردن لەدەسەڵاتی “خۆ”، کە لە کۆمەڵگاشدا هەیە. من ئەمە بە بەدەستهێنان نازانم. پێم وایە کە منداڵ دواجار کاتێک لە مەقولەی”خۆ” تێدەگات و تێدەگات کە “خۆی” و “ئەوانی دیکە”. ئەم سنوورە دەکێشێت ئەوەی کە ئیستا ئەم سنوورە چۆن دەشێوێنرێت و بەرگری لێدەکات، بابەتێکی دیکەیە. بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە تەنیا لەبەر ئەوەی بوونەوەرێک “خۆی” هەبووە، گیانی هەبووە و ویستویەتی ئەم گیانە بپارێزێت و ویستویەتی پاسەوانی ئەم گیانە بکات ، ئەگەر بەڕێین، دەبێت بگەینە ئەو ئەنجامەی مرۆڤ خۆی لەخۆیدا دیکتاتۆرە . بە بڕوای من دەکرێت گیان هەبێت، “خۆ” هەبێت و قەڵەمڕەوێکی پێناسەکراوی بە “خۆ” هەبێت، تەنانەت ئەمەش یەکێکە لە لایەنە گرنگەکانی سروشتی مرۆڤ، کە قەڵەمڕەوە سەرەکییەکانی ناسنامەی ئەمەن . ئەو بەشەی ئەمە کە هی خۆمانە و لەگەڵ کەسدا هاوبەشی ناکەین. ئەمە پێناسەی ئەمەیە لە زۆر شوێن، بەڵام ئەوە نایسەلمێنێت کە مرۆڤەکان کە خۆپاراستنیان هەیە و دەیانەوێت خۆیان بپارێزن، دەیانەوێت ڕێگری لە هێرشکردنە سەر خۆیان بکەن، بە ئەملاولا ئەبێت لە پەیوەندیانەدا بژین کە لەسەر بنەمای ئەتۆریتە دامەزرابێت، یان ناتوانن جگە لەمانە بن. بە بڕوای من دەکرێت کۆمەڵگەیەکی ئازاد هەبێت و دەکرێت پەیوەندییەک

هەبێت کە سەرەڕای ئەوەی مرۆڤەکان دەرک بە هێرشەکانی سەرخۆیان دەکەن و دەرک بە نەبوونی دۆخ و مەودایەک دەکەن بۆ خۆیان ، ئەو میتۆدەیە کە دەیگرنەبەر بۆ فراوانکردنی مەودای کارکردن ژینگەکەیان و گەشەکردنی تواناکانی دەوروبەریان، شێوازێکە دوژمنایەتی دەرەوە نییە، بەڵکو شێوازێکی هاوسەنگە. پێم وایە دەکرێت بیر لەم بابەتە بکرێتەوە. منداڵێک کە چووبێتە باخچەی ساوایان، بە بڕوای من منداڵێکی چوار پێنج ساڵان یان سێ چوار ساڵان، لە مێژە مۆرکی کۆمەڵگای لەسەرە. ئەگەر بمانەوێت بڵێین بەدەستهێنان بەو مانایەی کە بە نموونە لە تەمەنی شەش یان حەوت ساڵییەوە مرۆڤ بە ئاگادارییەوە شتەکان بەدەست دەهێنێت، باشە، پێناچێت زۆر شت بەدەست بهێنرێت. بەڵام کاتێک منداڵ لە سکی دایکیدایە، زانیاری و سیگناڵێکی زۆری پێدەگات، کە پێی دەوترێت نیشانەکانی ئەم دونیایە و هەر کە لەدایک بوو ئەمە وەردەگرێت. لە ئەنجامدا ئەو منداڵە دوو ساڵەی ئێستا زۆر پێشکەوتووتر و ئاڵۆزترە لەوەی ئەمە بیری لێدەکەینەوە. تەختەیەکی پاک نییە کە هەرچی کردبێتی بگۆڕێنێتەوە بە سروشت. بەڕای من تا ئەو ساتە کۆمەڵگا توانیویەتی بەشێکی زۆر لە لۆژیک پیشانی منداڵە دوو ساڵانەکە بدات کە تێیدا حوکم دەکات، هەر لەو ساتەوەی شیری پێدەدەن یان لێی دەگرن.

شەهریار: بەڵێ. لە ڕاستیدا دەمەوێت مەسەلەی دەسەڵات لە شێوەی پرسیارێکی هاوبەشدا لە چاوی مارکس و هیگڵ و باکونین و نیچە بوروژێنم. پرسیارەکە بەم شێوەیەیە: پرسی دەسەڵات، چ لە چاوی هیگڵ و مارکسدا، یان لە چاوی باکونین و نیچەدا، پرسێکی سەرەکییە بۆ گەیشتن بە مرۆڤایەتی پاک، ئەوەندەی من لانیکەم بزانم… بەڵام بە ڕوانگەت جیاوازی تیۆری لە نێوانیاندا هەیە. بە گوێدانە جیاوازییە تیۆرییەکان، ئایا تێڕوانینێکی هاوبەش لە نێوان مارکس و باکونین و نیچە سەبارەت بەم بابەتە نییە؟کلکە پرسیار: چونکە هەر سێیان جەخت لەوە دەکەنەوە کە دەسەڵات بە واتای بەرجەستەکردنی خەونە بەدی نەهاتووەکانە. ئێستا لە چاوی مارکسدا من سۆسیالیستم و لە چاوی نیچەشدا مرۆڤێکی شارستانیم. کاک حیکمەت ڕات چییە؟

مەنسور حیکمەت: من ڕێگە بەخۆم نادەم کۆمێنت لەسەر باکونین و نیچە بدەم، چونکە من ئەو ئاستە لە زانیاری و تێگەیشتنم لە بۆچوونەکانیان نییە و ئەگەر ڕێگە بدەیت دەتوانی قسەیان لەسەر بکەیت. سەبارەت بە مارکس و هیگڵ، بە بۆچوونی من مەسەلەکە جیاوازە. جیاوازی سەرەکی نێوان مارکس و هیگڵ ئەوەیە کە ئەو مەقولانە و ئەو پەیوەندیانەی کە بە هیگڵ بەشێکن لە سیستەمێک لەناو

کۆمەڵەیەکی ڕەهادا، بەشێکن لە کۆیەکی ئێستای کۆکراوە و هەبووە کە خەریکە لەناو خۆیدا مانا دەکرێت، پرۆسەیەکە بۆ مارکس لە دەرەوەی مر□ق، ل□ دەرەوەی عەقڵ و لە پرۆسەی ماددی مێژوودا بەدی دێت. دەسەڵات بۆ هیگڵ دەتوانێت بنەمای چاکە بێت بەو مانایەی کە نوێنەرایەتی حیکمەتی پاک دەکات، نوێنەرایەتی عەقڵ دەکات و بتوانین بڵێین بە مانای کۆی گشتی کە دەتوانێت بنەمای بەختەوەری یان ئەو دۆخێک بێت کە مر□ق ت□یدا دەژی مانا پێبدات. دەسەڵات لای مارکس دیاردەیەکە کە بە شێوەیەکی سروشتی و فیزیکی لە دەرەوەی مرۆڤدا چاودێری دەکرێت و لە کاتی پرۆسەیەکی مێژوویی‌دایە کە ڕەنگە بگەینە پەیوەندیی دەوڵەت یان نەبوونی دەوڵەت، کە تێیدا مر□ق بتوانێت بەختەوەری بەدەستبهێنێت، ئەوە پرۆسەیەکە کە ئەبێت لە جیهانی.ماددیدا تێپەڕێنرێت. بۆیە ڕەنگە پاوانخوازی لە سیستەمی هیگڵدا مانایەکی ناوخۆیی و فەلسەفی هەبێت و بۆ مارکس زۆر بەخێرایی وەرگێڕدراوە بۆ مەقولەی دەوڵەت، بۆ مەقولەی شێوەی بەرهەمهێنان، سەرخانی سیاسی و خەباتی چینایەتی دێنێتە ئاراوە، هەر وەک ئەوەی سیستەمەکە پێچەوانە بکاتەوە. ئەوە (سیستەمی هیگڵ) هەموو شتێکی تێدایە و ئەمەش (سیستەمی مارکس) ئەوکاتە دەبێت ببێت، ڕووبدات، بێتەدی. بۆ ئەوەی بگاتە ئەو هەلومەرجە کۆتاییەی کە مرۆڤەکان لە دۆخێکی عەقڵانیدا تێیدا دەژین، کۆمەڵگە دەبێت بە سەدان و هەزاران ساڵ تێکۆشان و ململانێ بەسەر دەسەڵاتەکاندا تێپەڕێت کە بە هیچ شێوەیەک گەرەنتی بەختەوەری مر□ق ناکەن و بە هیچ شێوەیەک هیچ حیکمەتێکی تایبەتیان نییە بۆ مرۆڤەکان.ئەوان نوێنەرایەتی ناکەن، پێویستە بچێتە ناو ململانێیەکەوە لەسەر ئەمانە. حکومەتە خێڵەکیەکان، حکومەتە فیۆداڵەکان دەڕوخێن، سەرمایە دەبێت بێت و سەرمایە بڕوخێت. لە ئەنجامدا بۆ مارکس بە بڕوای من دەسەڵات قورسایی فەلسەفی نییە، بە توندی مەقولاتێکی کۆمەڵایەتییە. ئەگەر ڕاستگۆ بین، مر□ق و□ک مارکسیستێک هەست بە پابەندبوون ناکات کە زۆر مامەڵە لەگەڵ سروشتی مرۆڤدا بکات. چونکە سروشتی مر□ق چییە؟ چونکە مارکسیست پێش هەموو شتێک مر□ق ب□ بەرهەمی هەلومەرجی دەرەکی خۆی دەزانێت و تەنانەت خۆیشی لەو هەلومەرجانەدا چالاکە، بەڵام بە پلەی یەکەم مر□ق و ئەو ڕەفتارەی کە لە مرۆڤەوە سەرچاوە دەگرێت، ئەو شوناسەی کە هەیەتی، تەنانەت ئەو خۆ وشیاریەیش کە هەیەتی پەیوەستە بەو قۆناغ و کاتەی کە تێیدا دەژی و پەیوەندییەکان هەن کە لەو قۆناغەدا بوونیان هەیە. لە ئەنجامدا بە بڕوای من مارکسیست نا بێت بزمار لێدەری سروشتی مرۆڤەکان ، دەڕوات بۆ خودی کۆمەڵگا ، بەمانەیەک،سەیر دەکات کە چۆن دەکرێت مر□ق ب□ گۆڕینی کۆمەڵگا بگۆڕێت، مر□ق چ□ن دەتوانێت

خ□ی بگ□□□□ت بە گۆڕینی کۆمەڵگاکەیان و گەیشتن بە شوێنێک. سەبارەت بە نیچە، من تێگەیشتنێکی گشتی و دوورم هەیە و ڕێگە بەخۆم نادەم لێدوان لەسەر ئەوە بدەم کە چەندە لێکچوون هەیە، بۆ نموونە لە نێوان هیگڵ و نیچە یان باکونین و مارکسدا. بەڵام هیگڵ و مارکس، بە بۆچوونی من، سەرەڕای ئەوەی کە یەک ڕەگ و ڕیشەن، میتۆدۆلۆژیایان ، ئەو مانایە کردەییەی کە فەلسەفە لە هەریەکەیان وەریدەگرێت، بە تەواوی سەد و هەشتا پلە پێچەوانەی یەکترن. چونکە هیگڵ لە پاساودانی دەسەڵاتدا هەڵە دەکات و مارکس بە کردەیی نکۆڵی لێدەکات و لە جیهانی ماددیدا ڕەخنەی لێدەگرێت.

شەهریار: بەڵێ. پرسیاری داهاتووشم بەم شێوەیە. درێژەی ئەم کێشەی دەسەڵات و تێڕوانینی مارکس و هیگڵ بۆ ئەم پرسە. ئەگەر مارکس بە درێژە پێدەری تیۆری فەلسەفی هیگڵ بزانین، دەبینین کە لەگەڵ مەقولەی ئۆبژێکتیفیکیشن* کە بە بڕوای هیگڵ بە مانای نامۆبوونی هێزە بەرهـەمهێنەرەکانە لە بەرهـەمەکانی خۆیان، بۆ مەقولەی لەخۆنامۆبوونی هێزە بەرهـەمهێنەرەکان لەوەی کە خۆیان بەرهـەمی د□ن□ن و هەروەها لە جۆری خۆیانەوە، یان لە لەلایەن مارکسەوە دەگەین بە دەربڕینێ لە هاوچەشنانی خۆ. وە بە خستنەڕووی ئەم مەقولە و فراوانبوونی و بەدیلە تیۆرییەکەی، لە چاوی مارکسدا، واتە دەگات بە سۆسیال□یزم. مارکس بە داڕشتن و فراوانکردنی ئەم مەقولە گەیشتە سۆسیالیزم. پێت وایە هێشتا مەقولەی نامۆبوونی مارکس پاڵنەرێکە بۆ گۆڕانکارییە بنەڕەتییەکان، واتە شۆڕش، یان بەپێی ئەو مەقولە عەقڵانیکردنی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان کە لە تیۆری هیگڵەوە وەرگیراوە، ئەم مەقولە بوار بۆ گواستنەوەیەکی ئاشتیانە بۆ مرۆڤایەتی بۆ گەیشتن بە خەونەکانی خۆش دەکات؟

مەنسور حیکمەت: پێم خۆشە زیاتر قسە بکەیت بۆ ئەوەی زیاتر لە مانای ئەم پرسیارە تێبگەم. بەڵام ئایا ئەمە بەو مانایەیە کە ڕزگاری و بەختەوەری مرۆڤ جۆرێکە لە جیهادی گەورە، جیهادێک کە لە ڕۆحی مرۆڤ تێدەپەڕێت؟ بەڕای من □ونە کە مارکسیزم ئەمە قبوڵ ناکات.

کێشەکانی مرۆڤ، کۆت و بەندکردنی دەست و قاچیەتی، ڕەگی سەختی و نەهامەتیەکانی لە دەرەوەی هەر مرۆڤێکە. لەوانەیە لەناو کۆمەڵگایەکدا بێت کە لە هەموو مرۆڤەکان پێکەوە پێکهاتووە، بەڵام لە دەرەوەی هەر کەسێکە. گواستنەوەی ئاشتیانە بۆ بەختەوەری و خۆشگوزەرانی لە کۆمەڵگەیەکی تەواو عەقڵانیدا تەنیا دەتوانێت ملکەچی ئەو هێزانە بێت کە ئارەزووی ئەم بەختەوەرییەیان نییە، یان

لانیکەم بە قووەی سەرمایەگوزاریان لە پاراستنی دۆخی ئێستادا کردووە، ئامادەبن بە ئارامی گۆڕەپانێکە بەجێبهێڵن. ئەمە لە تیۆری مارکسیستیدا، بە پێی تیۆری مارکسیستی دەوڵەت، بە پێی تیۆری مارکسیستی چەوسانەوە، بە پێی ئەو هەڵوێستەی کە مارکس بە سەرپێکهاتەی فیکری و سیاسی و یاسایی کۆمەڵگاوە دەیبەستێتەوە، سەرهەڵدانی ئاشتیانەی بەختەوەری کۆتایی کۆمەڵگەی ئینسانی زۆر بەدووری دەزانرێت. بۆ ئەوەهەر ئەوەندە بەسە سەیری جبەخانەی ئەتۆمی و نائەتۆمیی حکومەتە هەنووکەییەکان بکەن کە ڕووبەڕوومان دەبنەوە لە شێوەی دامودەزگای ئیداری کە هەڵبژاردن ئەنجام دەدەن و بودجە دادەنێن و پەرلەمانیان هەیە و هتد. بەڵام دەزانن ئەگەر پۆستی ئەم واقیعە لاببەیت، دەچیتە ناو سوپاوە و کاتێک دەگەیتە پشتیەوە، مووشەکی کروز دەبینیت، بۆمبی ئەتۆمی دەبینیت، ئەو فیشەکانەش دەبینیت کە ئەمڕۆ لە فەڵەستین دەتەقێنرێن. ئەو بۆمبانەی بەر خەڵکی عێراق کەوت و ئەو بۆمبانەی بەر خەڵکی یوگۆسلاڤیا کەوت. دەبینیت لەپشت ئەم هەموو حکومەتەوە، کە مرۆڤ دەتوانێت فەلسەفیانە باسی بکات، تووڕەیی ڕووت وبە پەردە هەیە کە دەسەڵاتی کوشتنی مرۆڤەکانی لە خۆیدا هەیە و قەرخکاری کوشتنی هەیە، لە زۆربەی شوێنەکانیشدا کوشتن بە شێوەیەکی یاسایی ڕەوایە. لە ئەنجامدا داهاتووی ئاشتیخوازانەی بەختەوەری مرۆڤ و پرسەی بەناو ئاشتیانە لە ڕوانگەی مارکسیستەکەوە کە نایەوێت کڵاوێک لەسەر خۆی دابنێت، زۆر مەحاڵە. واقیعەکە ئەوەیە کە دۆخی ئێستا ئارام نییە. وەک ئەوە نییە ئەمڕۆ لە دۆخێکی ئارامدا بژین و ئەوانەی دەیانەوێت بیگۆڕێن پێدەچێت مەقولەی خۆرایی لە گۆڕانکاری و توندوتیژی لە گۆڕانکاری و توندوتیژی بەرز بکەنەوە. تووڕەیی ئێستا لە سیستەمدایە. بۆ نموونە ئەوانەی دەیانەوێت بیگۆڕێن، وەک سۆسیالیست و کۆمۆنیستەکان، ڕووبەڕووی بەرەنگاری زۆرەملەی نەزمی کێن دەبنەوە و هەر ئەم بەرەنگاریە توندوتیژ ئامێژە کەنە کە خەریکە خوێن دەڕژێنێتە ناو ڕەوتی گۆڕانکاری و پرسەی گۆڕانکاری لە کۆمەڵگەدا، نەک پێویستی ئەوانەی کە گۆڕانکاری دەکەن. بەدڵنیایی خۆپیشاندەران بەزۆری ئەو کەسانەن کە سەرەتا تێزەکانیان دەدەن و بەچوونەکانیان دەخەنە ڕوو. کەمتر کەسێک بەر لەوەی ڕایبگەیەنێت کەچی دەوڵەت بهێنێت هەوڵ بدات خەڵک تێبگەن. دەستی بە چەک بردووە. ئەوە حکومەتە کە پێش ئەوەی کەس قسە بکات، چەک هەڵدەگرێت، یان دەرگای زیندانەکان دەکاتەوە، یان ڕۆژنامەکان دادەخات و هتد… حکومەت بە مانای فراوانی وشەکە، بەو مانایەی ئەمە لە ئەوروپای ڕۆژئاوا دەژین. لە ئەنجامدا بەم مانایە، بە بڕوای من، خۆ نامۆبوون و خەبات لە دژی خۆ نامۆبوون، مەقولەی لەخۆ

نامۆبوون، تەرکیزی ڕوونکردنەوەی داهاتووی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی نییە بە مارکس. مارکس لە چەمکێکی تردا لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا لە نامۆبوون بەکاردەهێنێت و پێموانییە ئەو باوەڕەی بەوە هەبێت کە ئەم نامۆبوونە بە ڕێگەی ناسیاسی چارەسەر بکرێت. ئەو نامۆبوونەی کە مارکس باسی دەکات ئەوەیە کە بەرهەمی داهێنەری مرۆڤ دەچێتە دەرەوەی مرۆڤ، و خۆی وەک دیاردەیەکی بەناو نامۆ بە مرۆڤ نیشان دەدات. من و تۆ شتێک دەکەین، شتێک دروست دەکەین، دواتر تێدەگەین کە بوونەوەری دەرەوەی ئێمە حوکممان دەکات. لەسەر شانی دەسەڵاتێکی نادیار و نەناسراو بنیات نراوە کە حوکمڕانی بەسەرماندا دەکات و بە زنجیرەوە دەمانهێڵێتەوە. ئەم نامۆبوونە لە خود و ئەم دابڕانە، مەقولەیەکی دەروونی، فیکری، کولتووری، ئەخلاقی، یان هونەری نییە. بە پلەی یەکەم مەقولەیەکی سیاسی-ئابوورییە و بە مارکس گۆڕینی ئابووری سیاسی، گۆڕینی دۆخی بابەتیی، پێویستی بە بزووتنەوەیەکی سیاسی-ئابووری بابەتییانە هەیە. سەرەتا دەگەڕێتەوە بۆ مەقولەی خەباتی چینایەتی. بەم مانایە، بە بڕوای من، ئەوانەی کە بە نمونە، بەدوای ڕێگی سەختییەکانی ئینساندا دەگەڕێن، ئەو سەختییانەی کە هەموومان لە ژیانماندا هەمانە، ئەو کەموکوڕیانەی کە جیهانی ئێستا هەیەتی، ناتەواوییەکانی، ئەو ئازارانەی کە تێیدایە لەو فەرمانەی کە عەقڵمان هەیەتی، نابینین کە ئەم عەقڵە بەرهەمی قۆناغ و کاتێکی دیاریکراوی هەیە و تا ئەو ماوەیە و کاتە وەک خۆی بمێنێتەوە، ئەم عەقڵی مرۆڤە بەرهەم دێتەوە. هەم منداڵانی باخچەی ساوایان و هەم سەربازانی بەرەکانی شەڕیش ڕەنگدانەوەی ئەمەیە.

شەهریار: بەڵام ئەگەر ئەو ئامانجگەراییەی کە بە جۆرێک لە جۆرەکان لە ڕوانگەی هیگڵدایە، واتە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی هەمیشە لە جووڵە و پێشکەوتندایە لە هۆشیارییەوە بۆ ئازادی و ئەو شێوازەی کە لە ڕوانگەی مارکسەوە هەیە، واتە ئامانجی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بەگەیشتن بە ئازادییەک دەزانێت، واتە لە کۆتاییدا هەردووکیان پشت بە ئازادی دەبەستن. ئازادی مرۆڤ! ئێستا لە چاوی مارکسدا باس لە ڕزگاربوونە لە نامۆبوون لە خود و بەرەو خود یان لە خۆیدا، دەستڕاگەیشتن بە خود، بە خۆی و لە چاوی هیگڵیشدا جۆرێکە لە نەهێشتنی سەز -پێی دەوترێت بابەتیکردن یان ئەوەی پێی دەوترێت ئەوەی کە لە خۆی جیاکراوەتەوە. لە کۆتاییدا، باوەڕم وایە، هەردووکیان دەگەنە یەک ئامانج، بەڵام ڕێگاکانی گەیشتن بەو ئامانجە جیاوازن. ئێستا پرسیارەکە ئەوەیە، ئەگەر بەناو پرۆسەی کۆمەڵگا بەجۆرێک بڕوات کە بە گواستنەوەیەکی ئاشتیانە و بەناو دەستڕاگەیشتن بە ئازادی بە شێوەیەکی خۆشیارانە لە قۆناغە

جیاوازەکاندا، لە کاتە جیاوازەکاندا بگەینە ئەم ئەنجامە؟ ئایا هێشتا باوەڕت وایە کە تیۆری شۆڕش لە تیۆری مارکسیزمدا لەسەر هەمان بنەما دامەزراوە کە لە چاوی مارکسدا بوو؟

مەنسور حیکمەت: با بگەڕێینەوە بۆ هەندێک لە گریمانەکانت. یەکێکیان ئەوەیە کە هیگڵ و مارکس بە کردەوە ئاماژە بە یەک شت دەکەن و یەک دیاردە ئامانجی ئەوانە. من وا بیرناکەمەوە. بەڕای من ١٨٠ پلە پێچەوانەن. من وەک خۆم پێموایە هیگڵ لە ڕووی میتۆدۆلۆژییەوە چەندین دەستکەوتی فەلسەفی هەبووە، بەتایبەت باسکردنی دیالێکتیک و پەیوەندیی بوون و پێکهاتن، کە بێگومان هەرگیز لە ئەوروپای ڕۆژئاوادا نەبووە مۆد و کۆمەڵگەی ڕۆژئاوا لە ئاستی کانتدا مایەوە. بەڵام بەڕای من هیگڵ ئەبستراکتێک پێشنیار دەکات بە بێ ئەوەی پێویستی بەراوردکردنی ئەم ئەبستراکت لەگەڵ جیهانی ماددیدا ببینێت. لای هیگڵ هەموو دژایەتییەکان لە پرۆسەیەکدا کۆتایی دێت کە سەربەخۆیە لە کات و شوێن و سەربەخۆیە لە گۆشت و پێست لە سنووری خودی عەقڵدا. بۆ هیگڵ هۆکارگەرایی پرۆسەیەکی لۆژیکییە. حیکمەت ئەوەیە کە پێی دەوترێت گونجانی فیکری و دەروونی. بۆ مارکس ئەمانە لە دەرەوەن. بۆ مارکس دەبێت ئەمانە سەرهەڵبدەن. بۆ نموونە دەتوانیت دوو جۆر هۆکار بەراورد بکەیت. کاتێک دوو لای سێگۆشەی ڕاستت هەیە، لای سێیەم دەست بەجێ لەوێیە. ئەمە ئەو جۆرە پەیوەندییەیە کە وا دەکات لایەنی سێیەم بە مەرجێک دوو لایەنەکەی ترت هەبێت و بڕیار نییە ئەم لایەنە دواتر سەرهەڵبدات. تا ئەو کاتەی دوو لای سێگۆشەی ڕاستت هەبێت، بۆ نموونە کێش و هەوا لە بەردەمتدایە. ئەمە جۆرێکە لە بوونە دەرئەنجام بۆ مارکس ئەم دەرەنجامە دەبێت لە جیهانی ماددیدا لە شێوەی پرۆسەی ماددیدا ڕووبدات. بۆ نموونە ئەگەر ژمارەیەکی کەم لە خەڵک ژمارەیەکی زۆر لە خەڵک دەچەوسێننەوە بۆ مارکس ئەم هەنگاوە لۆژیکییە، ئەوە ئاماژەیە بە حیکمەت کە ئەم چەوساندنەوەیە بە هاوکاری و بزووتنەوەی ئەو کەسانە نامێنێت کە لە ژێرچەوسانەوەدان. ململانێی چینایەتی لای مارکس ئامرازێکە بۆ چارەسەرکردنی ململانێیەکی ڕاستەقینە لە دەرەوەی عەقڵ و دەرەوەی بازنەی بیرکردنەوە. لە ئەنجامدا ئەوەی بە گشتی لەناو سیستەمێکی ئیستدلالدایە بۆ هیگڵ، لە کۆمەڵگا و لە جیهانی ماددیدا بۆ مارکس دەچێتە دەرەوە. ئەوەی بۆ هیگڵ بێ کات و زەمەنە ئێستایە. بۆ مارکس ئەو دەرەنجامەی کە لە ئێستادا لە هەندێک حوکمەوە وەرگیراوە، پێویستە بە شێوەیەکی واقیعبینانە بۆ ماوەی سەد ساڵ لەسەر بنەمای پراکتیکی وەربگیرێت. ئەوەندەی من تێبگەم، هیگڵ مەقولەیەکی پراکتیکی نییە. هیگڵ لۆژیکی هەیە بەڵام پراکتیکی نییە. تەواوی بیرکردنەوەی مارکس لەسەر

پراکتیک و گۆڕینی پراکتیک دامەزراوە، پراکتیک کە دژایەتییەکان کۆدەکاتەوە و تێزێکی نوێ پێشنیار دەکات. بەپێی تێز و دژە تێز و سەنتەزی هیگڵ پرۆسەی عەقڵانی و لۆژیکی بیرکردنەوەن کە لە جیهانی گشتیی عەقڵ و بیرکردنەوەدا ڕوودەدەن و بۆ مارکسیش ئەم کۆکردنەوە دەبێت لە واقیعدا ڕووبدات و لە جیهانی ماددیشدا ڕەنگە سەد ساڵ بخایەنێت. لە ئەنجامدا ئەگەر شتێک بیەوێت مارکس جیا بکاتەوە، پێگەی بنەڕەتی پراکتیک، پراکتیکی مرۆڤەکان، مەبەستم پراکتیکی حزبی مرۆڤ نییە، ئەوە پراکتیکی گشتی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکانە، کارلێکی نێوانی مرۆڤ لەگەڵ یەکتر، کە کۆمەڵگا بەرەو عەقڵانی بوون، بەرەو ئەو ئەنجامە ژیرانە دەبات کە کۆمەڵگا دەتوانێت هەیبێ، و ئەو نەبوونی ململانێیە، کۆمەڵگایەک کە لەگەڵ خۆیدا گەیشتبێتە ئاشتی و مرۆڤ ملکەچی نەماوە، لە ژێر دەسەڵاتدا نییە و مرۆڤ ئازادە له ئەو دا. لای هیگڵ ئازادی تێگەیشتن پێویستییە. بۆ مارکس تێگەیشتن لە پێویستی ئازادی دروست ناکات، بەڵکو ئەو پرۆسەیە کە ئەم پێویستییە بە واقیع دەکات کە دواجار کەسێک ئازاد دەکات و ئازادی بە مرۆڤایەتی دەهێنێت. هەرچۆنێک بێت، هیگڵ سیستەمێکی عەقڵی و فیکری ئایدیالیستی پێشنیار دەکات، مارکسیش بزووتنەوەیەکی ماددی دەرەکی و پراکتیکی پێشنیار دەکات. لە ئەنجامی ئەو گریمانەیەی کە ئەگەر مرۆڤایەتی بتوانێت بە شێوەیەکی ئاشتیانە ئامانجەکانی بگات، ئایا مارکسیستەکان هێشتا باوەڕیان بە شۆڕش هەیە، گریمانەکە لە هەوادایە! واتا چی ئەگەر مرۆڤایەتی بتوانێت لە سیستەمێکی ئاشتیانەدا بگاتە ئامانجەکانی؟ وە دواتر چۆن دەتوانرێت دۆخێکی توندوتیژ بە شێوەیەکی ئاشتیانە بگۆڕدرێت؟ چونکە گریمانە گشتییەکە ئەوەیە کە ئێستا جیهان ئارامە و شتێکی باش نییە لەو بارەیەوە. گریمانەیەک کەلە پشت باسەکەت و شێوازی وتت. وا دیارە ئێستا جیهان شوێنێکی ئارامە و هەندێک کەس ڕازی نین و دەیانەوێت بیگۆڕن. هەندێک کەس پێیان دەڵێن وەرن بۆ لای خودا و بە ئارامی بیگۆڕن. مارکسیستەکان لەو ڕاستییەوە دەست پێدەکەن کە جیهانی ماددی ملکەچی نادادپەروەری و هێز و توندوتیژی و دڕندەییە و بە گۆڕینی ئەمە و دروستکردنی جیهانێک کە شتێکی لەو جۆرەی تێدا نەبێت، پێویستە پراکتیکێکی سیاسی فراوان ئەنجام بدرێت و ڕووبەڕووی ئەو توندوتیژیانە ببنەوە. وەک وتم توندوتیژی یان شۆڕش سیناریۆیەک نییە کە بۆ کۆمەڵگا نووسیبێتمان. سیناریۆیەکە کە کۆمەڵگا بۆ ئێمە نووسیویەتی. دەبێت بەشداری تێدا بکەین و ئەمەش جیاوازی سەرەکییە. بەڕای من ئێمە دیاری ناکەین کۆمەڵگا چۆن بەرەو قۆناغەکانی داهاتوو دەڕوات کە بەختەوەری مرۆڤ تیایە، ئەوە کۆمەڵگایە کە پێمان دەڵێت بەبێ ئەوەی حکومەت بڕوخێنیت، بەبێ

کشانەوەی سوپایەک، بەبێ ئەوەی فڵانە کەنیسەیەک بیهێنیتە خوارەوە، بەبێ تێکدانی خورافاتەکان … لە ڕاستیدا ناگەیتە ئەو داهاتووە.

شەهریار: پێتوایە شۆڕش بە واتای دروستکردنی بەها و دروستکردنی بەهای نوێ؟
مەنسور حیکمەت: ئایا شۆڕش بەهای نوێ دروست دەکات؟

شەهریار: بەڵێ بە مانای دروستکردنی بەهای نوێ دێت؟ بە واتای بەها کۆنەکان، بەها ئاینییەکان…

مەنسوور حیکمەت: دەبێ وابێت. واتە پەروو□ردەکردن و دۆزینەوەی پەیوەندی بەها نوێیەکان.

شەهریار: ئەم پرسیارە دەوروژێنم بۆ ئەوەی بەدواداچوونەکەی بەم شێوەیە پێشکەشتان بکەم، کە مەقولەی نکۆڵیکردنە لە بەهاکان و جێگرتنەوەی بەها نوێیەکانە، چ بە بڕوای مارکس و چ بە بڕوای نیچە، پێموایە کلیلی تێگەیشتنە لە مەقولەی گۆڕانکارییە بنەڕەتییەکان لە کۆمەڵگەی مر□قایەتیدا. مارکس بە پێشنیارکردنی ئەڵتەرناتیڤی سۆسیالیزم دەگاتە جۆرێک لە ئیرادەکردن یان دیاریکردن. واتە لەگەڵ پێناسەی سۆسیالیزمدا دێتە سەر نکۆڵیکردنی کۆمەڵگەی سەرمایەداری. ئینکاری شتێک لە فەلسەفەی سپینۆزا و هیگڵ و مارکسدا بە واتای سەلماندنی شتێکی تر کاتێک دیاری دەکرێت. بەڵام جێگرتنەوەی بەها نوێیەکان لە چاوی مارکسدا بە مانای نکۆڵیکردنی بەها بۆرژوازییەکان نییە. وەک بۆ نموونە لە ئینکاری نیچەدا، شاهیدی لێدوانی ڕوونی نکۆڵیکردنی هەموو بەها ئەخلاقی و ئایینییەکان و پەیوەندییەکانی پێشووین. بە بڕوای مارکس ئەم نکۆڵییە ئەوەندە بە ڕوونی دەرنابڕدرێت. پرسیارەکە ئەوەیە: ئایا مارکس وەک هیگڵ پێی وایە ئەوەی “عەقڵانییە پێویستە و ئەوەی پێویستە عەقڵانییە”؟ ئەگەر نا، بۆچی وەک نیچە هەموو بەهاکانی پێشووی کۆمەڵگەی بۆرژوازی نکۆڵی لێناکات؟ ئایا ئەوە نییە کە بەهاکان دەربڕینی تیۆری ئەرکە کۆمەڵایەتییەکانن؟

مەنسوور حیکمەت: ئەوەی کە”شتێکی عەقڵانی پێویستە و شتێکی پێویستیش عەقڵانییە” بە بڕوای من لە مارکسدا بەتەواوەتی بنەمایە و وەک وتم بۆ تێپەڕین وسەلماندنی پێویستی پشتڕاست کردنەوەی شتێکی عەقڵانی ڕەوەندێک لەجیهانی ماددیدا تێدەپەڕێت کە بۆ هیگڵ ئەم پرۆسەیە ئۆتۆماتیک.و دەستبەجێ و ئەنجامێکی فەلسەفییە. بۆ مارکس ئەمە پرۆسەیەکی کۆمەڵایەتییە. ببورن، دەنگی من دەبیستن؟

شەهریار: بەڵێ بەڵێ.

مەنسور حیکمەت: بە مارکس ئەمە دەرەنجامێکی کۆمەڵایەتی-سیاسییە. ئەوەی عەقڵانییە دەبێت سەرهەڵبدات، بەڵام هەر کە دەبێت ئەمە بخرێتەڕوو و ئەم پێویستییە بە شێوەی جیاواز خۆی لە عەقڵی مرۆڤ و ژیانی مرۆڤدا نیشان دەدات، پرۆسەکانی بەدیهێنانی ئەم پێویستییە دەست پێدەکات و ئەو پرۆسانەش پێیان دەوترێت لۆژیکی فەلسەفی و فیکری و فیزیکی تەنیا نین ڕەوتەکان ماددین و ئەم پێویستییە تا ئەو کاتەی ئەم ڕەوتانە بەردەوامن و زۆرجاریش لەباردەچن، زۆرجار شکست دەهێنن، زۆرجار بەدیهێنانی ئەم پێویستییە دوادەکەوێت. بۆ نموونه ، ده مێکی زۆره که عه قڵانییه که مرۆڤ ئاوه دان بێت و مافی ژیانی هه بێت و ته ندروستی بۆ نموونه ته ندروستی و نیشته جێبوون مافی هه موو مرۆڤێکه . لەوانەیە دوو سەد ساڵ لەمەوبەر ئەمەیان لێت قبوڵ نەکردبا، لە ڕوانگەی ئایدیۆلۆژییەوە قبوڵیان نەدەکرد. ئێستا زۆر زەحمەتە تەنانەت بۆرژوازیش بەرەنگاری ببێتەوە کە تەندروستی مافی هەموو کەسێکە یان نا! هەمووان دەڵێن بەڵێ! ئەمەش بووەتە پێویستییەک، هەمووان دەزانن کە پێشمەرجی بوونی هەموو مرۆڤێک ئەوەیە کە بتوانێت بە تەندروست بژی، بەڵام ئەو پرۆسەیەی کە مرۆڤەکان لە کۆتاییدا تێیدا دەژین و تەندروستی خۆیان بکەنە مافی خۆیان، پرۆسەیەکی لۆژیکی و زانستی نییە. پرۆسەیەک نییە کە پێویستە لە جیهانی بیرکردنەوەدا پەیڕەو بکرێت، بەڵکو پرۆسەیەکە کە پێویستە لە جیهانی ماددیدا پەیڕەو بکرێت. واتە ئەو ئاستەنگە کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتووری و ئەخلاقی و کۆسپانەی تر کە ڕێگرن لە وەدیهاتنی ئەم پێویستییەهەر ئێستا سەلمێنراوەن و ڕێگرن لەوەی ئەو شتە عەقڵانییەی باسی دەکەین بشسەلمێنرێت و لە پێش چاوان بێت و جێبەجێش بکرێت. ئەوە خەباتی دژ بەو ئاستەنگانەیە کە پرۆسەی نەکردنی ئەو کارە ڕوون دەکاتەوە. بە مارکس پرۆسەی تێز و دژە تێز و سەنتێز پرۆسەیەکی ماددی کۆمەڵایەتییە کە مرۆڤ تێیدا خۆی دەرئەبڕێت. پراکتیکی مرۆڤ لە پرۆسەی کۆکردنەوەی دژایەتییەکانی پێشوو و دروستکردنی تێز و دژە تێزێکی نوێدا. مرۆڤ بە خۆرایی خۆی لەگەڵ فیکری خۆی وەک دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی و تاکەکەسی بەشداری دەکات و ئەم پرۆسەیە بەرو پێشەوە دەبات و ئەم کۆکردنەوە دەبێت لە جیهانی ماددیدا ڕوو بدات. ئەمە بە هیگڵ وا نییە.

لە ئەنجامی ئەو قسانەی تۆ سەبارەت بە ڕادەی نکۆڵیکردنی بیروباوەڕ و بیری ڕابردوو و پێوەرەکانی ڕابردوو، ئەمە بەو مانایەیە کە نزیکبوونەوەی مارکس بە هەموو قۆناغێک و هەر قۆناغێکی ژیانی مرۆڤ،

ڕوانگەیەکی هۆشیارترە لەوەی کە بە تەواوی نکۆڵی لە هەڵوێستەکەیان بکات. ئەگەر دیاردەیەکی دوێنێ خۆی دەرئەنجامی داهێنان بووبێت و کۆکردنەوەی دژایەتییەکانی پێشوو بووبێت، بەڵێ هەمان پلەی ڕەوایەتی و دەسەڵاتی هەیە. بە نموونە ئەو شۆڕشە فیکرییەی کە بۆرژوازی دەیکات، ئەو شۆڕشە ڕۆحییەی کە بۆرژوازی لە جیهانی دواکەوتووی فیۆداڵیدا دەیکات، جێگا و بەهای تایبەتی خۆی هەیە بە مارکسیستەکان. تێپەڕین لەوە بە مانای نکۆڵیکردن لە پێگەی مێژوویی و فەلسەفی خۆی لە بیرکردنەوەکانی تا ئێستایان نییە. بەم مانایە مارکس باوەڕی بە شۆڕش هەیە لە فیکر و بیروباوەڕەکاندا، بەڵام ئەم شۆڕشە تەنها پرۆسەیەکی لەناوبردنی دۆخی ئێستا نییە، چونکە تێپەڕین لەوان و بینینی ئەو ئەخلاق و بیروباوەڕە و سەرخانە فیکری و پێوەر و بەهایانە تێزێکی نوێن کە ئێستا دژە تێزی خۆیان هەیە.و پێویستە کۆکردنەوەکەیان پێکبهێنرێت. بە ئەم شانازییە، مارکس باس لە پرۆسەیەکی ماددی دەکات، پێگەی ماددی دیاردەکان و هەڵسوکەوتەکانی دەبینێت و مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو پێوەرانەی کە بە درێژایی مێژوو دروست بوون، ئارەزوومەندانە نییە.

شەهریار: کاک مەنسوور حیکمەت، چەند ساڵێک لەمەوبەر بابەتێکی ئەوەم خوێندەوە سەبارەت بە ساڵیادی شۆڕشی ئێران بە ناوی شۆڕشی نەدۆڕاوەکان…

مەنسور حیکمەت: مێژووی نەدۆڕاوەکان!

شەهریار: بەڵێ مێژووی نەدۆڕاوەکان، زۆر سوپاس! ئەو نووسینەم بینی، ئەگەر ڕاستگۆ بم، یەکێک لە جوانترین وتارەکانی چەند ساڵی ڕابردوو، بەو هەموو کورتییەکەی و ئەو هەموو ڕاشکاوییەی، یەکێک لە جوانترین ئەو بابەتانەیە کە لە چەند ساڵی ڕابردوودا لە ڕەوتی چەپەکانی ئێراندا نووسراوە.

مەنسور حیکمەت: زۆر سوپاس.

شەهریار: من ئەم بەچونەم وەک موجامەلە دەرنابڕم و بێگومان کەسێک نیم کە ببەخشم و وەریبگرم (هەردووکیان پێدەکەنن)، لەم دیدگایەوە کاتێک سەیری دەکەم دەیبینم و لە دڵی خۆمدا دەڵێم ئەگەر مەنسوور حیکمەت بیەوێت مێژووی هاوچەرخی ئێران بنووسێتەوە ، ئایا ئەمە مێژووە لە چ ڕوانگەیەکەوە دەنووسێتەوە؟ بە گوێدانە ئەوەی کە مەنسوور حیکمەت مارکسیستە، ئایا لە ڕاستیدا ڕوانگەیەکی تەواو دیترمینیستی(جەبرگەرایی)وە یان بە ناو یەکلایەنەی دەبێت بە

کێشەکانی مێژووی ئێران یان چاوەکانی دەکاتەوە و لەوە زیاتر سەیری تەواوی پرسەی ڕەوتە کۆمەڵایەتییەکان و لە هەموو ڕوانگەکانەوە لە بابەتەکە ڕوانێت؟

مەنسور حیکمەت: سەرەتا سوپاس بۆ بۆچوونی باشتان لەسەر ئەو بابەتە. من بە شەخسی دیتەرمینیست نیم و پێم وایە کە دیتەرمینیزم نامۆیە بە مارکسیزم و بەدڵنیاییەوە ئەگەر نووسینەکانی منتان بینیبێت، بە گشتی باسی ئەو ڕاستییە دەکەم کە پراکتیکی هەندێک کەس یەکلاکەرەوەیە لە گەیشتن بەو ئەنجامانەی کە لە کۆمەڵگادا دابین کراوە دەوری چارەنووس سازە، و هیچ شتێک لە پێشەوە دانەنراوە، حەتمی نییە، بڕاوە نییە، و لە ئاکامدا پەیوەستە بەوەی کە ئینسانەکانی نەوەیێک، چینێک، کۆمەڵگایەک چی دەکەن. پەیوەستە بە کار و پراکتیکەکەیانەوە و لە ئەنجامدا ئەو بەرهەمە کۆمەڵایەتییەی کە لە دایک دەبێت و ئەو دۆخەی کە دەردەکەوێت. سەبارەت بە مێژووش، بە ناو مێژووی شۆڕشی ئێران یان مێژووی هاوچەرخ، ئەگەر بمەوێت شتێک بنووسم کە لەم سالانەدا تێبینیم کردبێت، کە لانیکەم لە نزیکەوە مامەڵەمان لەگەڵ ئەو پرسانەدا کردووە و هتد، ئەوە ئەوەیە کە لە کۆمەڵگا، هەروەک چۆن لەژێر ڕووی هێمنی دەریادا، بەناو ڕەوتی ئاو هەیە کە بەملا و ئەولادا دەڕوات، بەڵام من و تۆ نایبینین لە دەرەوە ، کۆمەڵگاش بەهەمان شێوە لەژێر کاریگەری جوڵانەوەی بزووتنەوەکاندایە، ئەو بزووتنەوانەی کە بەردەوام چالاکن تێیدا ئەم بزووتنەوە کاردەکەن و هەن مێژووش بەرهەمی ئەم بزووتنەوانە و خەباتی چینایەتی لە ئاستێکی قووڵتردا و لە پشتی ئەم بزووتنەوانەوە ئەم بزووتنەوەیانە شکڵ پێک دەهێنن بەڵام ئەم بزووتنەوانە بوونیان هەیە. ئەگەر بتەوێت سەیری مێژووی ئێران بکەیت، ناتوانی بڵێی تەنها مێژووی ململانێی نێوان پرۆلیتاریا و بۆرژوازییە. چونکە خەباتی پرۆلیتاریا و بۆرژوازی، کرێکار و سەرمایەدار ، ئیمپریالیزم و هتد، دواجار ئەمانە لەسەر بنەمای بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان کە دەتوانن لە وڵاتدا دەرکەون و ڕۆڵیان هەبێت، پێکبهێنرێن. بە بڕوای من مێژووی ئێران لەم سەد ساڵەدا لە شۆڕشی دەستوورییەوە تا ئێستا گۆڕەپانی ناڕەزایەتییەکی دیاریکراوی حیزب و بزووتنەوەی ڕۆشنبیران بووە، نوخبەی خوێندەواری ئەو کۆمەڵگایە بە دروستکردنی ئێرانێکی ڕۆژئاوایی، ئێرانێکی بۆرژوازی سەرمایەداری لە جۆری فەرەنسا و بەلجیکا و ئینگلتەرا و بەرگرییەک کە بە جۆرێک حکومەتە خۆسەپێنەکان لە دژی کردیان یان ڕۆژئاوا لە دژی کردوویەتی. بزووتنەوە ئۆپۆزسیۆنەکانی ئێران لە بنەڕەتدا بزووتنەوەی دەستبژێرەکانی ئێران بوون بۆ دروستکردنی

جۆرێک لە سەرمایەداریی ئێرانی. تەنانەت شۆڕشی ساڵی ۱۳۵۷یش، هەرچەندە کرێکاران بە شێوەیەکی بەرفراوان بەشدارییان تێدا کرد، بەڵام چارەنووسی کۆمەڵگاکەمان و هەموو ژیانی ئێمەی دواجار ئەو بنەماڵە سیاسییە گەورانەی کە سەرەکیان مەشروعەیە و سەرەکی دیکەیان دەستوورییە، سەرەکیان موسەدق و ئەو سەرەکەی تری خومەینی و تەنانەت ڕەزا شا. لەخۆدەگرێت. ئەو تەیفە بزووتنەوەکەی دیاری کرد کە بەرهەمی شۆڕشی دەستوورییە. وە ئێمەی کۆمۆنیست و ئێمەی سۆسیالیست و چینی کرێکار بە شێوەیەکی بەرفراوانتر سەیری ئەو ڕووداوانەمان دەکرد کە لە ئێران ڕوویاندا. پێم وایە ئێستا دەتوانرێت بگۆڕدرێت. بێگومان ئێمە باسی مێژوو دەکەین و بە ئێستا بە تەنیا جێی دەهێڵین. بەڵام بەڕای من تا ئەم ساتەوەختە ئێمە لەگەڵ جوڵانەوەکانی بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی گەورە بە هەڵە ناوخۆییەکانیەوە ڕووبەڕوو بووین، کە ئێرانێکی سەرمایەداری گەورە و بەهێزی دەوێت.

شەهریار: ئایا بەڕاستی باوەڕت وایە کە مێژوونووسی تا ئێستا بەم پێناسەیە نووسراوە، کە دەبێ لەوە تێبگەین کە مێژوونووسی تا ئێستا لە بەناو ڕەوتە کۆمەڵایەتییەکانەوە یان لە ناو کۆمەڵگای ئێرانەوە مێژوونووسییەکی واقیعی نییە، بەڵکو لە ڕوانگەیەوە لە بزووتنەوە و نوخبە فیکرییەکانی کۆمەڵگەدا هەیە؟
مەنسوور حیکمەت: بە دڵنیاییەوە ڕاستە. بەڕای من ئەم باسی مێژوونوسییە لە شوێنی خۆیدا ئاڵۆزترە! بۆچی هەر چۆن بێت مێژوو لە دەمی گێڕەرەوەکانیەوە دەبیستین و لە کۆتاییدا، کام گێڕانەوە لە تێڕوانینەکانی زۆرترین مۆرکی خۆیان لەسەر ئێمە بەجێدەهێڵن، ئەوە دیاری دەکات کە چۆن ئەو مێژووە دەبینیت. ئێمە خۆمان ئێستا باسی ئەو ڕووداوە دەکەین کە هەمان سەردەمی من و تۆیە، شۆڕشی ۱۳۵۷، ئەگەر بمانەوێت بنووسین، هەموو ئەو نەوەیەی کە لە هەمان کاتدا لەگەڵ ئەم ڕووداوەدا دەژیاین، پێموایە بەقەدەر ژمارەی خۆمان چیرۆکی جیاواز لەسەر ئەمە دیاردەیە دەدەینە دەرەوە ، بە جۆرێک کە نەوەکانمان سەریان لێ دەشێوێت، ئەم ڕووداوە چی بوو کە لە ساڵی ۱۳۵۷ ڕوویدا؟ لەوانە تێدەپەڕین کە ئێستا لەگەڵ ئەو میتۆدۆلۆژیایانەدا کە لە ئەکادیمیاکاندا باڵادەستە و بە تایبەتی نەک لە ئێستا بەڵکو چەند ساڵێک لەمەوبەر، سەرهەڵدانی جددی قوتابخانەی پۆست مۆدێرنیزم، کە نکۆڵی لەوە دەکات کە ئایا مێژوو بابەتییەتی هەیە یان نا، ڕەوتێک دەتوانرێت تێیدا دەستنیشان بکەیت،ئایا ئاراستەیەکی هەیە و ئایا بەهیچ شێوەیەک دەکرێت چیرۆکێکی هەبێت کە هەموومان سوێندی بەسەری بخۆین، جێگەی پرسیار

بووە بەیان، واتە ئایا بەڕاستی شۆڕشی پێشەسازی شۆڕشێکی پێشەسازی بوو؟ ئایا بەڕاستی جەنگی جیهانی یەکەم جیهانی بوو؟ ئایا ڕاستییەکان وەک ئەوەی وێنا کراوە یان بە شێوەیەکی تر؟ ئایا شتێک هەبووە بە ناوی شۆڕشی بۆرژوازی یان نا؟ ئێستا هەموو ئەمانە لە ئەکادیمیاکاندا لەنێو مێژوونووسەکاندا باس دەکرێن چونکە میتۆدۆلۆژیای مێژوونووسی لەگەڵ سەرهەڵدانی پۆست مۆدێرنیزمدا دوچاری لێکترازان و سەرلێشیواوی بووە. بێگومان ئێستا ڕەنگە وەک ئەو ئاڵۆزییەی دوو سێ ساڵ لەمەوبەری نەبێت. بەڵام بە دڵنیاییەوە ئەو مێژووەی کە ئەمە وەک مێژووی هاوچەرخی ئێران وەرمان گرتووە، ئەو مێژوویەی کە بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە زیندووەکانی لەو قۆناغەوە بە ئەو قۆناغەی گوزارشت لێکردووە و ناتوانێت مێژووی ژنان بێت. هیچ مێژوویەک نییە کە لە گێڕانەوەکەیدا ژنان ڕۆڵیان تێدا بینیبێت. ئەوە لە شۆڕشی دەستوورییەوە وەرن تا ئەمڕۆ، هەرکەسێک ئەم ڕووداوانەی بینیبێت: هاتنە ناوەوەی هاوپەیمانان، ڕۆیشتنی ڕەزاشا، هاتنی محەمەد ڕەزا شا، ۲۸ی مورداد، چاکسازیی زەوی، شۆڕشی ۱۳۵۷، بزانە ئەمە چ بەشێک لەم مێژووەدا بەڕاستی دیدگای ژنان لەو کۆمەڵگایەدا تۆمارکردوە و یان چەندە لەسەر ئەم کۆمەڵگایە دەزانین کە دەڵێن وا بووە و چی ڕوویداوە هەندێک جار بەم شێوەیە؟ دوکتور موسەدق بە پاڵەوانی نەتەوەیی ناودەبرێت و دەوترێت هێمای لیبرالیزمە لەو وڵاتەدا. تا ئێستاش بچوکترین شت لەبارەی پێگەی ژنان لە ساڵانی حوکمڕانی دوکتۆر موسەدیقدا نازانین. کۆماری ئیسلامی بیست و چەند ساڵە دەسەڵاتدارە و کەسێکی وەک ئەم شارەزایانە لە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا دەتوانێ بڵێت کۆماری ئیسلامی ئەم یان ئەو پێشکەوتنەی بەدەستهێناوە، بەڵام هیچ کام لە میدیا فەرمییەکان باس لە چارەنووسی تەواوی نەوەیەک ناکەن لە ژنان لە یەکەیەکی سەربازیدا. لە ئەنجامدا ئەم هەڵوەستە لەم مێژووەدا غیابی هەیە. لە هیچ شوێنێک تۆمار نەکراوە و باسی ناکەن. لە خودی ئەوروپاشدا هەمان شتە. دەڵێن ئەمساڵ دیموکراسی هاتە ناوەوە و دواتر بە مەرەق دەڵێن مافی دەنگدانی ژنان تەنها بە ئەم بیست ساڵە یان پەنجا ساڵە…

شەهریار: بەڵێ، لە ڕاستیدا ویستم لە پەیوەندی لەگەڵ ئەم بابەتەدا ئاماژە بەوە بکەم کە ئەوە هەموو مێژووی کۆمەڵایەتی ئەوروپاتان جگە لە مێژووی تایبەتی ژامرەیەک مێژوونووسی تایبەت نووسیویانە. بە نموونە ئەگەر سەیری مێژووی گشتی ئەوروپا بکەن، پەموانییە بزووتنەوەی ژنانی ئەوروپی لە هیچ شوێنێکدا بە جددی و بەو شێوەی جێ مەبەستی ئەوەیە باسی لێوەکرابێت. ئایا ئەمە لەڕاستیدا بە

بەچونی ئەوە گشتییە یان تایبەتە بە کۆمەڵگای ئێمە؟ بەگومان دەزانم لە کۆمەڵگای ئێمەدا تایبەتمەندیەکی زیاتر لە خۆدەگرێت ، بەڵام بەداخەوە ئەم بەچوونە گشتییە.

مەنسوور حیکمەت: دەزانی تەنیا ئەوە نییە کە باسی ژن نەکراوە. سەیرکە، ئەگەر مێژوو چیرۆکی ژیانی ئەو خەڵکە بێت کە پێشتوون، مانای فراوانی چیرۆکەکە ئەوەیە کە چی بەسەر خەڵکدا هاتووە و چ شتێک زاڵ بووە بەسەریاندا ، بە چ ئاراستەیەکدا ڕۆشتووە و بەچی ڕۆشتووە، و تۆش شایەتحاڵی بەشێکی مەزن لە کۆمەڵگە وەرنەگریت لەپەیوەند بەم دیاردەیەوە، ڕوونە کە وێنەکە سەروخوار و عەجیب وغەریبە. ئەوە شایەتحاڵی ئایینە کەمینەکانتان نییە، شایەتی ئەو کەسانەتان نییە کە مەیلی سێکسی جیاوازیان هەبووە، شایەتحاڵی منداڵانتان نییە. مێژوونووسیی ئێمە دیدگای منداڵێک لە سەر ئەو قۆناغە کەمی تێدایە. نازانیت منداڵەکان چییان بەسەر هاتووە و بەشێکی زۆری دانیشتووان لەو ماوەیەدا چ سەختییەکیان بەسەر بردووە و تووشی چ سەختییەک بوون. لە ئەنجامدا ئەم مێژووە گێڕانەوەی بزووتنەوەکانە. ئەگەر بزووتنەوەی ژنان مێژوو بنووسێت، ئەوا سەیری ئەم دیو دەکات و ڕەنگە سەیری دیوەکەی تریش نەکات. دەمەوێت بڵێم ئەگەر مێژوونووسین لە مێژوو جیا بکەینەوە، ئەو مێژوونوسییەی تا ئێستا بوونی هەبووە، ئاماژە بە پرسەی مێژوویی ناکات. هەر بۆیە تیۆری بە زیاد دەکرێت. بۆ نموونە مارکسیستێک دەست و شێوازی بەرهەمهێنان، ئاڵوگۆڕی ژێرخانیە کان دەخاتە ڕوو ، که به شێک نین له مێژوونووسی هیچ که سێک، به ڵکو تێزی ئه م که سێیە ، و ئه و ده چێت و هه وڵ ده دات به که ڵک وه رگرتن له داتاکانی مێژوونووسان وئەیەوێت بڵێت به پێ ئه م لەگەڵ ژێرخانێیکدا ڕوویدا و بێ تێگەیشتن لەم ڕەوتە مێژووییانە. به ڵام ئێستا که له باره ی ئێرانەوە پرسیت، به بڕوای من یه کێک له کاره بە نرخ و دژواره کانی مێژوونووسییه . ژیاننامە، مێژوو کارێکی شیرین و باشە کە مرۆق بە نەوەی داهاتوو بەجێی دەهێڵێت، کە ئێمە لەم ڕۆژەدا ڕوویداوە و منیش ئەمەم لەم گێڕەرەوە بینیوە، و کە شایەتحاڵی بارودۆخی سەردەمی خۆیەتی، بەڵام ئەو کەسەی دەست و هەوڵی بۆ دەدات فەلسەفە و مێژوو ڕوون بکاتەوە.وە بۆ ڕوونکردنەوەی هەنگاوە یەک لە دوای یەکەکان و گێڕانەوەی ئەوەی لەم جیهانە و ئەم کۆمەڵگایەدا ڕوویداوە، پێموایە مەترسییەکی میتۆدۆلۆژی بەرز ئەنجام دەدات و ئەویش ئەوەیە کە لە ناو بزووتنەوەکەی خۆیەوە سەیری باقی جیهان دەکات و ڕوونی دەکاتەوە لەم گۆشەیەوە. پێموانییە بچوکترین ئاماژە بە پێگەی چینی کرێکار، مووچەخۆران لە مێژووی چینە

دەسەڵاتدارەکاندا هەبێت کە نووسیویانە. هەرچەندە هەموومان سەیری قۆناغی مێژووی هاوچەرخی ئێران دەکەین، بەڵام نووسینە ڕەسەنەکانی بچوکترین جێگایان لە دیاردەی ئەوەی لە ماڵەکاندا ڕوویدا نییە، چی بەسەر ئەو بنەماڵانەدا هاتووە؟ ئینسانەکانی ئەو قۆناغەی چۆن هەستێکیان بەرامبەر بە ژیانیان هەبوو و هتد.
شەهریار: بەڕێز حیکمەت، ئەگەر مۆڵەتم بدەیت، حەز دەکەم چەند پرسیارێکی کورتت لێ بکەم. بێگومان ئەم پرسیارانە کەمێک کەسین و پەیوەندی بە ئەوەوە هەیە، هیوادارم وەڵامێکی کورت ببیستم بە ئەوەی بتوانین گوێگران بهێنینە سەر خەت. سوپاس بۆ ئامادەبوونت، باوەڕم وایە لە نووسینەکانتدا ڕووت کردووەتە جۆرێک لە نەسراوی پەخشانی پاک و لە هەمان کاتدا نووسینێکی بەهێز و کورت و لە هەمان کاتدا بە جۆرێک لە خەیاڵکردنی کتێبەکەت یان خەیاڵەکەت، ئەگەر سەیری بکەین لە بواری نووسینەوە، جۆرێک لە خەیاڵی ڕۆمانێک یان کورتە چیرۆکێک یان فانتازیایەکی ئەدەبی، تێیدایە. ئایا ئارەزووی ڕۆمان و شیعر و کورتە چیرۆک و چەمکە هاوشێوەکانی دەکەیت؟

مەنسوور حیکمەت: دووبارە سوپاس! نەخێر! شیعر بۆ دڵنیاییەوە نا، من شوێن شیعر ناکەوم و هیچ کاریگەرییەکی لەسەر من نییە. من کار لەسەر شیعر ناکەم.

شەهریار: بۆچی؟ کاک حیکمەت بۆچی حەزت لە شیعر نییە؟

مەنسوور حیکمەت: (پێکەنین) ئێستا دەگەین بەئەویش. پێم وایە ئەوەی جێی سەرنجمە هێزی دەربڕینە. من ئەمە وەک فەزیلەتێک دەبینم کە کەسێک بتوانێت قسەکانی بکات و هەرچەند زووتر باشتر و هەرچەند ڕوونتر و کاریگەرتر باشترە. لە ئەنجامدا زمان وەک ئامرازێک بە نرخ دەزانم کە وەک ئامێرێکی مۆسیقی مرۆڤ دەتوانێت بەکاری بهێنێت و بە لێهاتوویی بەکاری بهێنێت. ئەو بەختەی کە بەدەستم هێنا بەو مانایە بوو کە بنکەی فارسیم، ڕێزمانی فارسیم، باش بوو. بەڵام ئەدەب خۆی کاریگەری لەسەر کارەکانم نەبووە. ڕەنگە بە جۆرێک ئەگەر شتێک کاریگەری لەسەر کارەکانم هەبووبێت، ئەوە نوکتە و بەدواداچوونە بۆ نوکتە، چونکە بوارەکە کە من حەزم لێیە، کتێبەکانی کۆدەکەمەوە. خوێندنەوەی تەنز لە ژیانی فکری ئێمەدا جێگەیەکی زۆری هەیە. ئەمەیە کە من بەکاری دەهێنم، بەڵام ئەو نواندن و ئەو لایەنانەی کە تۆ باسی دەکەیت زیاتر لەبەر ئەوەیە کە من بە ئاگادارییەوە هەوڵ دەدەم ئەو زمانەی کە بەکاری دەهێنم بیرکردنەوە بێت، و ئەگەر ڕاستگۆ بم، بیرم لەوە دەکردەوە و پلانێکیشم دانا کە تایبەتمەندییەکانی ئەم جۆرە لە نووسین کە من

پێی دەڵێم "نووسینی ڕاستەوخۆ" بۆ ئەوەی نامیلکەیەک بێت لەسەر چۆنیەتی نووسینی ڕاستەوخۆ، و پێموایە ئەمە شێوازێکە کە بە ئاگادارییەوە کارم لەسەر کردووە، و ئەگەر نووسینەکانی بیست ساڵی ڕابردوو یان زیاترم ببینن، ئەوان جیاوازن لە ئێستا.

شەهریار: بەڵام هەندێک جار، لە نووسینەکانتدا، تووشی جۆرێک لە فانتازیایەکی بەهێز یان بە نموونە تێڕوانینێکی بەهێز بە هەندێک بابەت دەبم. تەمثیلێک یان تایپۆلۆژیایەک. بۆ نموونە لە یەکێک لە نووسینەکانتدا خەت بەراورد کردووە بە ئەژدیهایەک (پێکەنینەکەی مەنسوور حیکمەت) ئەم ئەژدیهایە لە ئەشکەوتەکەیدا کار دەکات و دەنووسێت و بەناو خەیاڵەکانی ڕێکدەخات، دواتر شتێک لە جیهانی دەرەوەیدا ڕوودەدات، پاشان مەنسوور حیکمەت بە زاراوەیەکی تر ململانەی دەروونی لە ئەشکەوتەکە دەچێتە دەرەوە و بتوانین بڵێین شتێک کە پێموایە ئەگەر بیخەینە بواری کورتە چیرۆکنووسینەوە، چیرۆکێکی باش دەردەچێت. ئەم نیگایە دەمباتە ئەو دەرئەنجامەی کە دەبێ زیاتر حەزت لەوە بێت کە ئێستا بەداخەوە کە ئێستا لە ئێوەوە بیستووم (هەردووکیان پێدەکەنن) کە تۆ هیچ حەزت لە شیعر نییە، مەبەستم ئەوەیە کە پێم وابوو زیاتر مامەڵە لەگەڵ ڕۆماندا دەکەیت.

مەنسور حیکمەت: نەخێر، من زیاتر مامەڵە لەگەڵ نوکتە دەکەم. هونەری بینراو، فیلم، شانۆی گاڵتەجاڕ، و کتێب و نووسینی گاڵتەجاڕ. جۆری کارەکانی کەسانی وەک برایانی مارکس، نازانم تاچەندێک دەزایانناسن، وودی ئالن، تەنزنووس و ڕەخنەگرانی تەنز ئەو سەرنجڕاکێشەیان هەیە بۆ من، و پێموایە ئەوەی تۆ دەیڵێیت بەشێکی لە توانایەکەوە سەرچاوە دەگرێت بۆ هەنگاو بنێن لەو پرسە دەستبەجێیە و سەیری ئەو بابەتە بکەن. لە دەفرێکی فراوانتردا، دۆزینەوەی نموونەیەک یان هەستێک و بەکارهێنانی گێڕانەوەی باشتری ئەوانی دیکە بۆ دەربڕینی ژیانێکی باشتر. بەڵام ئەمە شتێکە کە بەرهەمی ڕۆمان و شیعر نییە. بەڕاستی من شوێن ڕۆمان و شیعر ناکەوم و شانازیش بەوەوە ناکەم. جێگەی داخە، وەلێ بەرهەم نییە. لە سەرووی هەموو شتێکەوە بەرهەمی چاودێریکردنە، بەرهەمی چاودێریکردنی ژیانی مرۆڤەکانە.

شەهریار: کاک حیکمەت، ئەوەندەی من بیستوومە ئێوە سەبارەت بەخوێندنتان، بێگومان نازانم تا چ ڕادەیەک ئەوەی بۆی گێڕاومەتەوە بە دروستی وتوویەتی، بە زارەکی بیستوومە، ئێوە لە ئێراندا ئەدەبیاتی فارسیدا خوێندووە. ئایا ئەم جۆرە نووسینە دەرئەنجامی ئەو پشتیوانەیە کە ئێوە لە ئەدەبیاتدا هەتانە یان لە ڕاستیدا

شتک لخو ل تدا سریهداو؟

منسور حیکمت: نخر! ستا پروردی من ئدبیات نیی. پشتر دچووم قوتابخانی ئلبرز، ک خشبختان هموو ماماستای باش لو کبووبوونو، هروها گیان ب ئمش دابوو ک بچین. بنکی فارسیم بهز بوو، چونک ل پلی یکو بشش ل ئلبورز خوندوو، بی بنکی زمانکم باش بوو. خشبختان ئو خزانی تیدا دژیام خزانکی کولتووری بوون و قسکردن ب دروستی فزیلتک بوو و توانای دربینی خی بوو! لانی کم دمتوانی ل همان تمنو خم درببم. پاشان پسپی من ئابووریی. من ل زانکی شیراز ئابوریم دخوند، دواتر ل ئینگلترا چووم خوندنی ئابووری و گشپدانی ئابووری ب ورگرتنی ماستر ، و هیچ نیازکم نبوو هیچ بنووسم. ئو شش بوو ک پای پونام ب نووسین و ل استیدا یکم شت ک ب زمانی فارسی نووسیم ئفسانی برژوازی میللی و پشکوتنخوازی ئو قناغ بوو، ل یکم نووسینکانمدا. پم وای هرکسک بچت سر جوهری خیدا بوات و ئوی دیوت بیت و بیار بدات استوخ قس بکات، جوان دنووست.

ئستا دتوانن کاری لسر بکن. من وک هونرک سیری نووسین دکم، کمتر هونرک ب مانای فلسفی وشک، زیاتر ب مانای کارامییکی.سیر دکین ک دکرت فری ببی. دکرت پشتی پ بستین، دکر خا لاوازکانی بناسرت و هرچنک بت، من کارم لسر نووسینکانی خم کردوو، و ل کاری حیزبیشدا، ک ب ماویکی زر ناچار بووین ئم و ئو بابتان ببین و بخوینینو و کشکانیان پ ب بن، من بادیکی زر ئزمونم هی ل بژارکردنی ناوکی بابتی کسانی تر. ل ئنجامدا هونر. وک ئو وای فری ببیت ک ببیت ب پزیشک یان فری یاری تپی پ بیت. ئمش ب خی تکنیکیی. وتم ک هر وک ئامرکی مسیقای ک دتوانیت فری بیت، نووسینیش ئامرازک ب دربینی بچوونک، ئمش شتک ک من ب جددی مامی لگ دکم و گرنگی پددم، و پموای دقکی باش گرنگ. ئمش مانای فرت وف و تکنیک ک دبت فری ببن.

شهریار: بام دوا پرسیار تا گوگرانمان لسر خت هی. لرو ایدگینم کژماری تلفنکمان ٦٨٧٠٣٨٠ گوگرانی خشویست دتوانن هر ئستا پیوندی بکن. ب ئوی یکم گوگرمان هبت، دوا پرسیارتان ل دکم. ئگر سبی ششک ل ئران

ڕووبدات و چینی کرێکار بە ڕاستی دەسەڵات بگرێتە دەست و حکومەتێکی سۆسیالیستی ڕابگەیەنێت و مەنسوور حیکمەت ببێتە وەزیری ڕۆشنبیری، چی بۆ ئەم وڵاتە دەکات؟ چ ئاسانکارییو□ک بۆ هونەرمەندان و شاعیر و نووسەران و سینەماکاران دابین دەکات کو□ دژی ئایدۆلۆژیای ئێوەن، دژی حکومەتەکەتن، دژی سۆسیالیزمن، بۆ ئەوەی بتوانن خەریکی داهێنانی دەروونی خۆیان بن؟

مەنسور حیکمەت: پێموایە ئەگەرەکانی دەربڕینی هونەری لە شانۆوە بۆ بڵاوکراوە و گۆڤارەکان کە مرۆڤ دەتوانێت خۆی بۆ ڕادیۆ و تەلەفزیۆنەکان دەرببر□□ت شتێکە وەک مەلەوانگە، پێویستە هەموو کەسێک هەیبێت. شتێکە وەک ماڵ و قوتابخانە کە پێویستە هەموو کەسێک هەیبێ و هەموو مرۆڤێک بە هەر دیدگایەکەوە بتوانێت خۆی دەرببر□□ت، بتوانێت داهێنەری خۆی بهێنێتە سەر تەختەی شانۆو نیشانی بدات. دەبێت بتوانێت کارەکانی خۆی بگەیەنێت. پێویستە بتوانێت بەو ئامرازانەی کە دەیەوێت قسە بکات. لە ئەنجامدا لە حکومەتێکدا کە ئێمە خەونی پێوە دەبینین، خەڵک دەتوانن بچن هۆڵەکە بگرن و هەر شانۆیەک بیانەوێت پیشانی بدەن، خەڵک دەتوانن بچن و هەموو جۆرە گروپێکی مۆسیقا دروست بکەن، خەڵک دەتوانن بچن گۆڤاری هونەری بڵاو بکەنەوە. ئەگەر مشتومڕ لەسەر ئەوە بێت کە ئایا حکومەت پاڵپشتی ئەم جۆرە کارە دەکات یان نا، باشترین پاڵپشتی کە دەتوان□ت بدرێت ئازادی و هەبوونی ئاسانکاری زۆرە بۆ بڵاوکردنەوە، پیشاندان، کۆڕ وکۆبونەوە، کە مافە سەرەتاییە مەدەنییەکانی خەڵکن. بەڕای من کۆمەڵگا دەتوانێت هۆڵی پێشانگاکە و شانۆکە و ئاسانکارییو□کانی بڵاوکردنەوەی گۆڤار و ڕۆژنامە و هەبوونی کەرەستەی وێنەگرتن و هتد بکاتە بەردەستی هەمووان. ئێستا دەتوانین بچینە سەر ئینتەرنێت و کەناڵێکی تەلەفزیۆنی دروست بکەین و کەس ناتوانێت هیچمان پێ بڵێت. چەند سەد دۆلارێکی زیاتری تێناچێت. من پێم وایە پێویستە سانسۆر لە سەر هەموو بیرکردنەوەیەک لاببرێت. هەرکەسێک مافی خۆیەتی هەر بیرکردنەوەیەکی هەبێت، هەرکەسێک مافی ئەوەی هەیە بتوانێت کەرەستەی خۆی هەبێت و قسەی خۆی بکات. گرنگ نییە چی لەبارەی ئێمەوە دەڵێت. ئێستاش هەروایە.
من باوەڕم بە هونەری حکومەت نییە. من باوەڕم بە هونەری پرۆلیتاری نییە. من باوەڕم بە هونەری پابەند نییە. من پێم وایە هونەر واتە توانای ئەوەی بە تەواوی بڵێیت کە بەرامبەرەکە دەیەوێت و ناکرێت ڕێگا بۆ داهێنان دابنرێت و فەرمانگەیان بۆ دابنێیت.

شەهریار: ئایا هەموو ئاسانکارییو□کانی ژیانیان بۆ دابین دەکەیت،

وەک مافی نیشتەجێبوون، مافی هاووڵاتیبوون، مافی کۆمەڵایەتی، مافی پیشەیی، مافی بژێوی ژیانیان؟

مەنسور حیکمەت: لەسەدا سەد! ئەرکی کۆمەڵگایە کە بە هەموو کەسێک جا هونەرمەند بێت یان نا دابین بکات. دەبینیت ئەگەر ئازاد بین بچین شەڕ بۆ نانەکەمان بکەین و کێشەکەمان ئەوە نەبێت کە لە بەیانییەوە تا شەو ڕابکەین و کار بکەین تا لە ماڵەوە ماندوێتیمان دەربکەین، ئەوا داهێنان دەتوانێت سەرهەڵبدات. بەڕای من کەسێک کە دەیەوێت فیلمێک دروست بکات، پێویستە ئاسانکارییەکانی هەبێت و بتوانێت بچێت بیکات بەبێ ماڵی خۆی تێک بدات. وتم شتگەلێکی وەک مەلەوانگە، یاریگای تۆپی پێ، قوتابخانە، شتگەلێکی وەک ناوەند، کەرەستەی دەربڕینی هونەری دەبێت لەبەردەستی هەموو لایەکدا بێت. من وێنەیەکی دەستبژێری هونەرم نییە. پێم وایە پێویستە هەموو کەسێک بتوانێت قسەی خۆی بکات. بەڕای من هونەرمەند چین نییە. بەڕای من هەموومان دەتوانین داهێنانێکی دروست دەربڕین ئەگەر ئامرازەکان بدۆزینەوە و ئەگەری فێرکردنی بدۆزینەوە، دەتوانین دەریببڕین.

ئەگەر هەموو کەسێک ئەمەی هەبێت، ئەوا ڕوون دەبێتەوە کە ئایا کەسێک هەیە جگە لەوەی کە پرۆفیسۆرە لە بواری هونەر و تەکنیکدا، شتێکی هەیە بیڵێت کە باقی ئێمە هێشتا تێی ناگەین. چونکە ئێستا وا بووە کە هەرکەسێک ڕەنگی ئاوی بکڕێت پێی دەوترێت نیگارکێش، هەرکەسێک دەفتەرێک بکڕێت پێی دەوترێت شاعیر، ئەگەر دەفتەر و ڕەنگی ئاو بۆ هەمووان بێت، ئەگەر هۆڵ و پارک بۆ هەموو کەسێک بێت کە بتوانێت پیشانی بدات، ئەوا تەنها ئەو کاتە ئایا دەتوانین تێبگەین ئەگەر داهێنان هەبێت ئایا هەیە یان نا؟ چونکە ئێستا لەپشت ئەم دۆخەوە، لەلایەک لەژێر فشاری هونەرمەندان و لەلایەکی ترەوە ئەو نوخبەگەراییەی کە لە جەوهەری چەمکی هونەردا تەک[illegible]، بەڕای من ناکرێ داهێنان زۆر لە شارەزایی و کارامەیی هونەری جیابکرێتەوە.

شەهریار: کاک حیکمەت دوا پرسیار بەڕاستی! وە زۆر سوپاس بۆ ئەوەی زەحمەتماندان و ئیتر بێزارتان ناکەم. بێگومان ئەگەر گوێگرانی ئازیز دەیانەوێت و هەر پرسیارێکیان هەیە ژمارەی تەلەفۆن ٦٨٧٠٣٨٠ بەخۆڕاییە، دەتوانن پەیوەندی بکەن. بەڵام تا گوێگرێک هاتە سەر خەت، دوا پرسیار: ئەگەر کەسانی وەک ڕیازانۆڤ لە سەرکردایەتی حکومەتی بەناو سۆسیالیستیدا هەبن، کە لە ڕاستیدا دەیانەوێت سیستەمی سانسۆر و پێداچوونەوە و کۆنترۆڵکردن دابنێن، چ هەڵوێستێک وەک وەزیری ڕۆشنبیری؟ ئایا بەرەنگاریان دەبیتەوە یان دەست لەکار

دەکێشیتەوە ئەگەر نەتوانی بەرەنگاری ببیتەوە؟

مەنسور حیکمەت: ئێمەت کردووە بە وەزیری ڕۆشنبیری (هەردووکیان پێدەکەنین) و ئێستا پرسیار لە وەزیری ڕۆشنبیری حکومەتی داهاتوو دەکەیت…

من باوەڕم بە سانسۆر نییە و نەک تەنها باوەڕم پێی نیی□ بەڵکو لە دژیشیم. فەلسەفەی ژیانمان بەرەنگاربوونەوەی ئەو ئاستەنگانەیە کە ژیانی خەڵک و ڕادەربڕین و پراکتیزەکردنی ئازادانەی ئینسانەکانیان ڕاگرتووە. لە ئەنجامدا ئەوە ڕوونە کە هەر جۆرە حکومەتێک کە بیەوێت بلۆک و سانسۆری بیرو ئەندێشە بکات، پێویستە دژایەتی بکرێت. جا تۆ وەزیری ڕۆشنبیری بیت یان هاوڵاتییەکی سادە. ڕاستگۆیانە لەو حکومەتەی کە من باوەڕم وایە، وەزیری ڕۆشنبیری ئەو دەسەڵاتانەی نییە کە تۆ دەیڵێیت، یان ڕیازان□ق ئ□و دەسەڵاتانەی نییە کە تۆ دەیڵێیت. سیستەمی ئێمە حکومەتی شوراکانە. خەڵک کۆدەبنەوە و بڕیار دەدەن. من بە شەخسی لەگەڵ ئەوە نیم حکومەت دەستوەردان لە هیچ جۆرە داهێنان و دەربڕینی بوونی فیکری و مەعنەوی مرۆڤدا بکات. پێم وایە حکومەت پابەندە. سەرەتا بڕیارە خودی حکومەت لەگەڵ نەمانی فەلسەفەی بوونەکەیدا نەمێنێت. بەڵام بەڕای من دەسەڵاتی کرێکاری پابەندە بەوەی ئینسانەکان یەکسان و ئازاد بکات و لێبگەڕێت کە ژیانی خۆیان بژین.

ئەم دەقە لە شریتی چاوپێکەوتنی ڕادیۆی هەمسەدا لەلایەن ئازەر مودەرێسی وەرگیراوە بۆ چاپکردن و بڵاوکردنەوەی لە کۆمۆنیستی مانگانەی ژمارە ٧.
بەراوردو و وردبینی: ئیرەج فەرزاد. لە ماڵپەڕی ئێران تێلێگراف وەرگیراوە.
hekmat.public-archive.net #3876fa.html